

ՆԵՐՍԷՍ ԵՊԱԿ. ԴԱՆԻԵԼԵԱՆ

(ՍՍՍ.Կ.Ս. Վ.Ա.ԲԴ.)

ԿԱԹԻԼ ՄԸ ԶՈՒՐ

ԱՅՐԱԾ ՄՐՏԵՐՈՒ

Ա. ԳՈԼԻՔ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Օ. ԱՐՁՈՒՄԱՆ
1912

9(47.925)

Դ - 17

3(47.925)

Դ-17

ՆԵՐՍԷՍ ԵՊՍԿ. ԴԱՆԻԵԼԵԱՆ

(ԱՍՏ.Խ.Ա. Վ.Ա.Բ.Դ.Ա.)

19 AUG 2011

19 Aug 2006

Հ 326

ԿԱԹԻԼ ՄԸ ՃՈՒՐ

ԱՅՐԱՇ ՄՐՏԵՐՈՒ

Ա. ՊՈՂԻՆ

ԳՐԱՏՈՒՆ Յ. ԳԵՂԵՂՋԵԱՆ

1912

28 MAR 2013

2265

ՏՊԱՐԱՆ ԵՒ ԿԱԶՄԱԾՈՒ
Օ. ԱՐՁՈՒԽԻՉ

Ամ. №:

1483/ № 105
55

ЧИТАЛИЩЕ
„КРАСИРАЦ“

57142-66

ՆԵՐՍԻԿԱՆ ԵՊԻԿՈՒՐ ԳՈՎԱՔԵԼԵՄԱՆ
(ՍՍԱԿԱՆ ՎԱՐԴ.)

«Ո՛ տայր զգլուխ իմ ջուր եւ
յաչս իմ աղբիւրս արտասուաց:
Եւ լայի զժողովուրդս զափւ եւ
զգիշեր եւ զվիրաւորեալս դատեր
ժողովրդեան իմոյ»:

(Ողբ Երեմիայի Ա. 1—4)

ԿԱԹԻԼ ՄԸ ԶՈՒՐ ԱՅՐԱԾ ՄՐՏԵՐՈՒ

«Յուսով իմնդացիք , նեղուրիան
համբերեցիք , աղօրից սկսվ կացիք»
(Հռոմ. ԺԲ. 12)

Ո՞վ տարաբախս ժողովուրդ Հայոց Կիլիկիոյ , որու որ
հոգեստարաւու ու սոսկալի հարուտծներու լախտին տակը
ջախջախուած կեանք մը կ'ապրիս հիմա , նոյն հարուտծ-
ներու տակ ոչ նոււազ ջախջախուած , բայց սակայն ոչ
երբէք ընկճուած կամ յուսահասած , Սսականն է որ ,
կը խօսի քեզի հետ՝ իրեն նիւթ ունենալով Կիլիկիացի
նշանաւոր ու պերճախոս Ս . Առաքեալին սա երեք զե-
ղցիկ ու խմաստալից խօսքերը . «Յուսով իմնդացէք , նե-
զութեան համբերեցէք , աղօթից ստէպ կացէք» : Առ տա
երեք խօսքերը՝ իրը կաթիկ մը չուռ զովացուչիչ , սրոկիւու-
համար ողէս պէս ցաւերով այրած ու մրկած վիրաւոր
սրախդ , հրկիզսած ու քանդուած օձախիդ մախրակրցախն ,
ու ողջակիզսած սիրելի նահասակներուդ ածխացած սուրբ
սոկորներուն :

Չեմ ուզեր քեզի համար Երեմիական լացքի ովլեր-գութիւնը հիւսել, վասնզի քու ամբողջ կեանքդ՝ ինքնին ովլերդութիւն մըն է եղած ճնած օրէդ ի վեր. այլ ես կ'ուղեմ, կը փափաքիմ քեզի մտանանիշել ան իրական կեանքի վշտու ճամբան, ուսկից ստիլուած ես քալելու և ուր անհրաժեշտ պէտք են քեզի, վաղուան կեանքի յոյսը, տառապանքի համբերանքը, ու աղօթքին միացած՝ մաքի ու բազվի աշխատութեան ուժերը օրհնեալ: Միթէ աս մեր ամենօրեայ ապրած դժբախտ կեանքին մէջն ալ՝ ամէնէն կենսական, ամէնէն ամհրաժեշտ պէտքերը ասոնք չե՞ն մի. ու նոյն խակ աշխարհի գործնական կեանքի յառաջդիմութեան էական պայմանն ու պահանջքը:

Բարբարիկ դարերու այն հայաջինն չընանկրուն մէջն խակ, աս երեք հոգեկան ուժերը հզօր, մեր տառապող ու հաղածական այն ցեղին կեանքի ու կենդանութեան ջղին ու զսպանակը չե՞ն եղած: Հոգիի ան ինչ գերմարդկային արիութիւն մըն է սակայն, յուսով խընդալ՝ գառնապէս լացած ժամանակ, նեղութեանց համբերել ու տոկալ զուրումի ու զրկանքներու մէջ, աղօթել ու աշխատիլ աս կեանքի յարաւել պայքարին մէջ՝ արցունքի այրող չիթերը բիրերուն վրայ: Ահա ասի եղած է սկզբունքը քու ցեղիու, ո՛վ Հայ ժողովուրդ. անոր բնատոհմիկ ու ինքնայասուկ յատկանից, ուր կը ցոլանայ իր անեղծ նկարագիրը մաքուր, անոր ձեռներէց սգիին բավանդակ մեծութիւնը, անովհաս ու անհնկանի կամքն ու կորովը:

Ես քեզի փաստացի յոյց տամ պիտի, թէ ո՞ր աղգ, ո՞ր ցեղ կընար նման Հայուն պահել անաղարտ ու անկորուստ իր գոյութիւնը, կրօնն ու լեզուն, իր առհմա-

յին աղնիւ յատկանիչները՝ ճակասագրուած ըլլալով համերձ ապրիլ այնպիսի տգէտ, մոլեսամնդ ու մովի, բարոյապէս ու բարոյականապէս ինոկած ցեղի մը մէջ, մանաւանդ սահմանապրութեանէ առաջ, պաշր-պօզուի, բոնապէտ կառավարութեան մը ձեռքին սակ՝ որ կործանել ու քանդել զիտէր քան չինել ու չէնցնել, խանգարել զիտէր՝ քան բարեկարգել, փարասել ու բղկաել զիտէր՝ քան բուժել ու բարեկարել:

ՅՈՅԱԸ ԿԵԱՆՔՆ ԻՍԿ Է

Սյորուսան կացութիւնդ՝ կրնայ շա՛տ դժնղակ ու դժուարին եղած ըլլալ, կրնան սև մասածումներու ամպերը մրդկոտ՝ պաշարել միտքդ, ու ահաւոր աղէտի մը սարսափը թեւածել մեռելոսի գլխիդ վերեւ ուրուականի մը պէս հոգեսարսուռ, բայց միթէ յանկարծ վաղուան խաղաղութեան յոյսն ալ՝ արիութիւն մը չի՞ներշնչեր աղբառ մաթախիծ հոգիիդ դարձեալ ասպեկու ատ կեանքդ, որուն մշուշապաս հորիզոնին վրայ կը նշմաքես նոր լոյսի մը, նոր արեւի մը յուսածալիս ցոլքերը անոյշ։ Յոյսը կեանքն իսկ է մարդուն, ան՝ աշխարհի կրնայ յաջողութեան միակ պայմանն է, ան է որ իր շուշանաթոյր օրհնեալ ձեռքովիլ, մեր խարսակուած կեանքին րեկորմերը դարձեալ իրարու քով կը րեբէ, մեր հոգիին ու մոքին փշուած թեւերուն թոփիչներ կը կատէ, ու պաւասնը կ'ըլլայ մեր խոցոսուած սրափի վէրքերուն։ Յոյսը մողական այնալիս զօրեղ ուժ մըն է, որ կը սրասապնդէ մեղի մեր անկումներուն մէջ, կորով ու քաջութիւն կը ներշնչէ՝ մեր ընկնծուած հոգիներուն, ասպեկու համոր փելի է և մահը գուցէ սաղդ։

Յոյսը՝ երկնային պարգեւներուն էն մնծագոյնն է, էն չքնաղը, ան է, որ մեղի տանիլ կուտայ ու համբեւ ըլլել կեանքի ամէնչն անտանելի, ամէնչն գմոխսիմեր անձկութիւններուն ու նեղութիւններուն, նեղութիւն-

ներ, որոնք առանց յոյսի, շատ շուտ պիտի ընկճէին, պիտի մահացնէին մեր կեանքը։

Բողոք մարդիկ, վազուց պիտի լքէին, պիտի արհաւմարէին աս կեանքը, իրենց գործն ու ձեռնարկը, եթէ ապագային անապատճառ յաջողելու յոյսը չունենային իրենց սրտին խորքը։ Մն՝ անօթիին հայն է, մերկին ծածկոյթը, լացողներուն մպիտը, զրկուածներուն պաշտպանն ու իրաւոնքը, զնամեներու խոնաւ ու մահացնող նցիկներու մէջ արգիլուած ասուապաղներու՝ աներեւոյթ այցելու հրեշտակը։ Յոյսը կը վարատէ մեր սրամութեան մասըլը, ան կը միմիմտէ մեր արտում հոգին, ու մեր ամնապան արցունքներուն մէջն իսկ կը խառնէ իր քաղցր ու սրասապնդիչ մպիտը։ Ժողալուրդ Հայոց, ա՛ռ այս յոյսի հրեշտակը սրախիդ ու քանդուած տանդ մէջ։ Յոյսը՝ կեանքն իսկ է ըսի. դու ո և է մէկ ձեռնարկիդ մէջ յաջողելու գաղանիքը ուրիշ անդ մի՛ վնասուեր. ո և է անդէ մը մի՛ յուսար, անոր գաղանիքը քու հոգիիդ մէջն է։ հնո վնասուէ նախ, նախ դու քեզ օգնէ, վերացական և ոչ իրական բաներու վրայ յոյս մի՛ զներ, այլ զի՞ր նախ՝ քու անձիդ, քու մաքիտ, քու բաղկիդ, քու բորոք հոգեկան ու բարոյական կարողութեանցդ վրայ, մնացածը սպասէ Աստուծմէ։ Մենք շատ անգամ անիրական ու անկարելի բաներու վրայ յոյս կը դնենք, ու երբ ան ի զերեւ կ'ելլէ, այլ ևս ամէն բանի մասին կ'ըլլանք թերահաւաա։ Սնկարելիին վրայ պէտք չէ մատծենք, մեր կարողութեան անմանին մէջ՝ առանց յուսահամելու աշխատինք, մաքսունք այն ամէն զըժուարութեանց գէմ, որ կրնան մեղի արգելք ըլլալ, հաստատուն ու անյուղկողդ կենանք այն կատանին վրայ, ուր ուր զրած ենք։

Մեր յայսերուն մէջ գուարթ ըլլալու ենք և ուրախ, փոյթ չէ թէ ուրախ ըլլալու ոչ մէկ առիթն իսկ ունենանք. արամութիւնն ու լալիանութիւնը կը ջլատեն մեր բարսական ու փիղիքական բորբ ուժերը: Ճշմարիա ու երական յոյզը՝ չխաբեր մեզ, կը քաջալերէ ու կը ինդացնէ, չվասակցնէր, այլ կ'արիացնէ, դէպ ի յառաջ կը մղէ՝ չընկրկեցնէր մեզ:

Ժողովուրդ Հայոց, բոյր այն դարերու ահաւոր շնչաններուն մէջ, ուր մեր Հայ ցեղն է տառապեր, խոշտանդուեր, թալլուեր ու սպաննուեր, բայց անի կրցեր ու գիտցեր է դարձեալ վերապրիւ, չինկ իր քանդուած բոյնը: Ան՝ ներկային ապրելու հարկին տակ ու ապագային յաջողելու յայտվ, ա՛լ աւելի եռանդով, ա՛լ աւելի կորովով ձեռնարկած է իր գործին, իր արհեամին, դարձեալ ասեւառուրի հրապարակն է իջեր, կուռի ասպարէցը իջող արիստիր քաջի մը պէս վիրաւոր: Ան՝ իր հրդեռուած, մոխիր գարձած մտքի ու հոգիի գոյգ տաճանները սրբազն, նորէն շնչած, վերականգնած է ոչ միայն քանդումներու, աւելներու, այլ նոյն իսկ սիրելի նահաստակներուն այրած ու ածխացած ուկորներուն վրայ: Մեր ցեղն սա արիութեան ստիրունութեան վրայ՝ օսարներն իսկ հրացեր ու ապչեր են, ծափեր ու դնահատեր են զայն, իսկ մեղի կողոպտողները, մեղի մորթողները՝ ամօթանարեր ու զարմացեր են ապչորւն իրենց դրկից Հայուն անմեռ ու անվհատ հազին վրայ, որ իր ու նման տառապեկեալ փիւնիկ թուչունին, կրցեր է ու կրնայ միշտ առանց փճանողու, բոցերու ու մոխիրներու մէջէն վերակենդանալ ու թոփիներ կապել առաջունէ ա՛լ աւելի գորեղ, ալ աւելի գեղեցիկ: Ժողովուրդ Հայոց, քու ճակատագիրդ ոչ երէկ և ոչ այսօր է

սկսեր ըլլալ այսպէս, ան քու ծնած օրէդ այսպէս է եղած. եթէ քու տեղդ ուրիշ ցեղ մը, ուրիշ ազգ մը ըլլար, անի վազմւց կրտած ու փճացած պիտի ըլլար աշխարհի վրայէն, ինչպէս իրմն ժամանակակից և իրմէ շատ աւելի հզօր ու մեծ ազգեր. թող անաչառ պատմութիւնները խօսին այս մասին:

Սրգարե, մեր կեանքը՝ շա՛ա գժնողակ ու գառն եղած է, խիթւուս աշխարհի ցի՛ր տցան, երեք հզօր և ոչ սահմանադրական կաւալարութեանց լուծին տակ՝ տաննջուեր, չաշչարուեր, խաչուեր ու խաչուեր ենք. բայց մնացեր ենք անմեռ ու կենդանի. զու Հայ ժաղովուրդ՝ մրջիւններու պատմութիւնը լաւ դիմես, անոնք կարաւան կարաւան չարունակ իրմաց երթ ու գարձը կ'ընկն անդազըրում, ամայի ու ընդպարձակ գաշտերու մէջ, որոնց վրայէն անմինայ կը խոսորին կանցնին մարդիկ ու անսառուններ. ատ յամաս ու վտաքրիկ կենդանիները սաւկայն երբէք չեն գաղրիր կեանքէ ու կենդանութենէ, անոնք գարձեալ կ'անցնին ու կը դառնան անզուլ ու անդազար նոյնիսկ իրենց ինկած ու մեռած ընկերներու դիմակներու վրայէն: Այսպէս չէ եղած միթէ քեզի համար ալ ամէն ժամանակ, դարերու սկ անողուք չընաներուն մէջ՝ քու ծոցէդ, քու սիրելի զտւակներէդ՝ ո՛րքան ընափառ ընտիրները ինկած են դիմակասաւ կեանքի համբուն մէջ, ինեղուած իրենց արցունքի ու արիւնի կարմիր ծովերուն մէջ՝ առանց կարենալ տեսնալու կեանքի, ինչքի ու պատւոյ, խաղաղութեան ու աղատութեան աւեսեաց երկինն արդիւնքը երջանկաւէտ: Բայց գու, կրցեր ևս յամառօրէն չարունակել կեանքիդ ու գոյութեանդ կարաւանը, սարսափի ու մահուան սահմաններէն ալ անդին՝ դէպ ի նոր կեանքի սահմանները, ու գրժ-

բախտութեանդ տառապանքի անսապատին մէջ՝ ինկած ու մեռած Մովսէսներնուդ աեղ, նոր Յեսուներ են յաջորդեր՝ արի՛ ու անձնաղոն. ա՛յս սակայն, ո՞րքան քիչ ցանցառ է եղած անոնց թիւն ալ:

Դու լու համոզաւէ ժողովուրդ Հայոց, թէ ոչ մէկ բռնապետի արիւնոտ ձեռքը, ոչ մէկէ աւելի ջարդեր ու սրածութիւններ՝ չպիտի կրնան ջնջել քեզի աս աշխարհի վրայէն, ետ կեցնել ու գասեցնել քեզի ցեղիդ գոյութեան կոխւը մղելէ. Թիմուրիէնկ ու Շահապաղներ, Արաբական ու Թաթարական արիւնարբու ջոփիրներ, Սուլթան Համբախի պէս արիւնկակ կեանքիդ ու գոյութեանդ Ներսնները՝ չկրցան ու չպիտի ալ կրնան իսպառ մահացընել քեզի: Քանի որ ինքնավասահութիւնը ունիս, ու ունենաս՝ դու պիտի ապրիս. Քանի որ համրերել գիտես տագնապներուդ, իրակսն ձգտումներուդ համար, պիտի յաջողիս. Քանի որ զօրեղ հստառք մը ունիս զործիդ միացուցած՝ իր մարդ, իր ազգ ու իր յառաջդիմաւէր ցեղ մը մատցի, մի՛ վախնար՝ գոյութենէ չպիտի գալրիս. այնքան ատեն՝ ցորքան աշխարհ կաց ու կը մնայ, ցորքան արեւը իր կեանքու ճառագայթներովը՝ լուսաւոյէ մեր մողորակը: Ասի իմ զօրաւոր հստառքս է, քու հանաստակ հոգիիդ արիւթեան, մաքուր նկարաւորիդ ու աղիխւ զգացումներուդ վրայ, զորս ինչու անցեալ բարբարս ու խաւարակուռ գարերը չնն կրցեր ընկնել ու մթաղնել, նոյնպէս չպիտի կրնան ապագայ դարերը ետ կեցնել քեզի յառաջդիմութեան ու զորգացման այն ասպարէգէն ու վաղքէն որուն այնքան ընդունակ եռ իրապէս:

Դու մի՛ յուսահասակր՝ բոլոր այդ կրտծ հարսաւածնեւրէդ, որոնք քեզի ոչ միայն ճղակառ ընել վարձեցին,

այլ և արմատախիլ. կացիններու, եաբաղաներու հարուածներու ենթարկուեցար. բայց գարձեալ աձեցար ու պիտի աճիս ոււածմանաս ոստաքանց որթատունկերունման: Դու քալէ անսայթաք ու անմղար, քալէ՛ չափւած ու կշռաւած հաստատուն քայլերով, արի՛ ու սնվեհներ եղիր անձդ, պատիւդ պաշտպաներու մասին. կոխէ անցի՛ր ոսքերուդ առջե ցցուող արգելքները, անցի՛ր տառապանքի վուշերու վրայէն, անցիր զիսակներու, աւերներու վրայէն՝ խիզախ քաջի մը պէս: Հայ ժողովուրդ, դու առիւծի սիրան ունեցիր անակրնկալ տաղնապներուդ պահուն, վագրի անվեհերութիւնը՝ սարսափելի ու վանդի օրերուդ, իմաստութեան, հեռատեսութեան շրջանայեցութիւնը ունեցիր գործերու, խօսերու առիթներուդ մէջ ու պապերուդ լոյս հաւատքին բոյց կացերը կուրծքիդ տակ ու հոգիիդ խորքը: Կրթէ՛, զաստիարակէ զաւակդ ժամանակի ու դարուս պահանջման համեմատ. օծէ անոր մանուկ հոգիին աղքերը հայենական աւելի ու մաքուր զգացումներով, շնէ անոր մէջ անեղծ նկարագիր մը ազնիւ, հստատէ անոր հոգիին մէջ բարոյական բարձր կեանքի մը սկզբառունքները, սորվեցուր անոր ամէն պատահական ու անակնկալ չարիքներուն հանգէս պատրաստ գանուիլ ու կուրծք տալ արիարար: Սորվեցուր անոր սիրել արդարութիւնն ու ճշմարտութիւնը, կատարել նախ պարտքը և ապա պահանջել ու պահպանել իր իրաւունքը: Մի՛, մի՛ մոռնար ըսել ու յանձնարարել զաւկիդ թէ՛ աշխարհի վրայ՝ չարերը, ստամուները, խարդախները, գինեմոյները, խաղամզները, բարյապէս ինկածները, իր ազգը ուրացող ու գաւաճանողները՝ չեն կրնար երջանիկ ապրիլ. կամ իր պատուաւոր մարդ՝ ճակատաբաց երևալ

մարդկացին ընկերութեան մէջ։ Վերջապէս, աղրվեցուր անոր՝ ինչ որ աղնիս է ու կ'աղնուացնէ մարդը։ Ինչ որ պատուաւոր է ու կը բարձրացնէ մարդը։ Կու համուշուած եղիք որ, առանց բարյականի, առանց մաքուր ու տոկուն նկարագրի ոչ մէկ մարդ, ոչ մէկ ընտանիք ու ազգ ինան երջանիկ ըլլալ կամ լաւագոյն ապագայի մը վրայ յոյս ունենալ ու կանգուն մնալ։ Երիշոս, վատասիրո ու թուլամորթ մի՛ մեծցներ գաւակդ, առ կարգի սերաւադ մը՝ իրաւոնք չունի աշխարհի վրայ ապրելու։ Ժողովուրդ Հայոց, քիչ մը վերը քու լաւագոյն մասնայասուկ յատկութիւններդ ու կողմերդ պատկերացոցի, ցեղիդ ինքնայասուկ նկարագրի աղնուութիւնը, կեանքի տոկունութիւնն ու արիութիւնը փաստեցի ու մշեցի։ սակայն չ'ս ուզեր որ տկար կողմերդ ալ նկարագրի ու բարյականի ինկածութիւններդ ալ մատնանշեմ ու ցոյց տամ, որ իրը վարակիչ փաախա՝ փակիր է մեր ազգացին կենաական երակին ու կուշտին, ու կ'ապառնայ մահացնել մեղի։

Չ'ս ցիշեր մեր շատերուն ազգտուէրի անունին ու դիմակին տակ՝ սի՞ն փաստաէրի ստախօսութիւններն ու պառապանութիւնները, բանգէտի ու իմաստութեան հովերն առած մեր իմաստակութիւնը, մեր չունեցան խակ ցոյց տալու ցիմար թեթևուամտութիւնը։ Խակ ամանց ալ ազգացին կենաական գործերուն մէջ չէզոքի մեռերտի անտարերութիւնն ու անզգայութիւնը, գծուծ շահերու տափակութեամբ՝ ցոյց տուած յուեանութիւնն ու թուլամորթութիւնը։ Չ'ս ցիշեր սահմանազրութենէ առաջ ու ետք՝ մեր շատ մը հաւաքոյթ ու ժողովելու մէջ, անհարկի ու անօգուտ վիճաբանութիւնները, որ կարծես Բարեկոնի կիսաչէն աշխարակին չուրջն ենք

հաւաքուած, ուր կարծիքի, դաղախարի աղմուկէն՝ ոչ միայն զիրար չնըք կարուղ կամ չնըք ուզեր համեմալ, այլ նոյնիսկ մեր խարունել ներքին ցաւերն ալ կը մունանք։ Մեր ցեղային հիւանդութիւնն եղող այս անմիտ անմիտաբանութիւնը՝ իրարու համար վանողական այնպիսի հզօր ու սոսկալի ուժ մըն է դարձեր որ, զարեր պէտք են մեր սրաերուն մէջ սիրոյ ու միութեան ձգողական փրկարար ուժք ստեղծագործերու համար։ Աւա՛զ որ սակայն մեր գլխէն անցած այսքան քանդիչ ու աւերող փորձութիւնները՝ չեն կրցեր փորձառու ընկլ մեզ, այն աղէտալի փորձութիւնները, որոնք դեռ չիջան կ'ընեն մեր չուրջն ու գլխայն վերեւ՝ գիշակեր անդզներու պէս։

Կիլիկեան ահաւոր եղեւնին բուն կեղրոնը՝ Ասանա քաղաքն էր եղած, թէկ սպաննուողներն ալ մեծագոյն մասում զբակցի Հայեր, մանաւանդ Հաճընցիներ։ բայց ես չ'ս ուզեր աս Ասանա քաղքին հայ երիտասարդներու, նոյն իսկ ընաանիքի տէր կարգ մը հայերու բարյական ինկածութիւնը պատկերացնել ու մասնանիշել։ հոս ոչ նոււազ թիւ մը կը կազմեն թէկ աղնիւ, անձնուզո՞ն երիտասարդներն ու ընտանիքներն ալ, սակայն ցաւելով կը ցաւիմ լսել որ, խազամորութիւնը, զինեմուլութիւնը ու բարյական սպականութիւնը գլուխն առեր այնքան սահմանածակ ու խելայեզօրէն առաջ կ'երթայ որ, սրտի մորմաքումով ու գասն կակիծով մը կ'ըսեմ թէ՛ վախճանը շատ աղէտալի պիտի ըլլայ։ Աստանացիք չեն կրնար ուրանալ աս տիսուր իրազութիւնը, որուն առաջքը առնելու համար ապարդիւն մնացեր են նախորդ Աստանորդին բոլոր փորձնական չսմնքերը։ ու ասընթացքը մոլորանքէ մոլորանք ու դէպ ի անկում, վճա-

ցում կ'առաջնորդէ զիվենք : Աս քաղաքը ինչ կրակէ շրջաններէ անցեր է . իր հողն ու քարեր արթւնով են ներկուած . հոն պարկեշտառուն հայ կիներու և կոյսերու պատիւները բանաբարուած են հակասահմանաղրասէր լիտի ու լափիր խուժանին կողմանէ . հիմա սակացն մոլորեալ երիտասարդութիւնն է որ ա՛լ աւելի ինքինքը կ'անպատուէ քան երէկուան իր թշնամին : Դէպքէն յետոյ տեմուած բարուց տպականութիւնը , բարոյական ինկածութիւնը ա՛լ աւելի աչքառու է քան անկէ առաջ : Բնիկ Սատնացի երիտասարդութիւնը՝ փառք Աստուծոյ , զերծ է մնացեր մեծագոյն մասամբ ընդհանուր սրածութենէ . այսօր ան ողջ առողջ է մարմնով (թէե ամէն տեսակ անկուժելի ախտերով ալ վարակուած) բայց անի հոգիով ու բարոյականով հոգեվարք է : Բարոյական աս մահն ու փճացումը՝ ա՛լ աւելի սոսկալի չչ քան սուրի , հուրի ու կացինի ջարդը . վերջինը յանկարծ աեղի կ'ունենայ , որուն Հայ ցեղը վարժ է , բայց առաջինը յամբար ու կամաց կամաց :

Ես Ատանա, առժամեայ ութ ամսուան պաշտօնիս
շրջանին մէջ, երբէք չխօսեցայ Աւետարանին մէջ յիշ-
ուած դժոխքին վրայ, այլ խօսեցայ, չեշտեցի, չարու-
նակ այն զարհուրեկի ու ահաւոր դժոխքին համար, ուր
մարդիկ, ընսանիքներ ու ցեղեր աս աշխարհի վրայ ողջ
ողջ կ'իջնան ու կը փանան յաւիտենապէս։ «Եւ ճանաւ-
պարհք որ թուրին յաչս մարդկան թէ ուղիղ իցեն, բայց
կատարած նոյս հայի յատակս դժոխոց» (Սոսկը Ժ. 25)
աս գոհար առակը ո՞րքան կը պատշաճի աս մեր տգէտ,
բարյապէս ինկած երիտասարդութեան, որուն կեանքի
ընթացքը, իրեն առած սխալ քայլերը՝ ուրիշ ելք ու
վախճան չեն կրնար ունենալ, եթէ ոչ դէպի աս աշ-

իսարհի դժոխվելն Խոր յատակն ու զէպի անդռնդը փճաղման :

Фопопмісіврд Հայոց, Սահմանադրութեան հռչակու-
մէն անմիջապէս յետոյ, դու Իսլամ հայրենակիցներէդ
աւելի անսահման ուրախութիւն մը զգացիր, աղասու-
թեան հոգէարբշյու զինովով զինովցած՝ անբացարելի
խինդ ու յնծումներ ունեցար, այո՛, շատ ու չափազանց
ուրախացար. վասն զի դու շա՛տ ու չափազանց ալ տա-
ռապած ու չարչարուած էիր. ու ասի սակայն շա՛տ տե-
սան քեզի քու տգէտ ու մողեռանդ. Իսլամ հայրենակից-
ներդ, որոնք լաւնապեսութեան խմորովը թրծուած էին,
ու անկէ յետոյ ինչ որ պատահեցաւ՝ յայտնի է քեզի, և
որուն վրայ չեմ ուզեր անդրագաւանալ և որ այլեւս անա-
չառ պատմութեան կը վերաբերի: Դու սակայն խոսսո-
վանէ՛, հայ ժողովսւրդ, որ առանց աղ վայրենի ու հա-
կասահմանադրական զիմից խուժանի հոգեբանութիւնը
նկատողութեան տուներու, այնպէս համոզուեցար, միտ-
մապար ազնապէս հաւասացիր, որ այ ևս աղաս ևս իւ-
րապէս, այ ևս օսմաննեան երկիրն մէջ արդարութիւնը.
հաւասարութիւնը տիրապետեր են: Դու աղասասէրի ցուց-
մունքներ ունեցար, զրկեցիր հին վէրքերդ, հին փառ-
քերդ, բայց աղասութիւնն ու հաւասարութիւնը չկրցող
ըմբռնող քու թուրք զրկիցներդ, ասի չարաշար մեկնե-
ցին, տարբեր մտածումներ, անհեթեթ կարծիքներ ու
կասկածումներ ունեցան. ու ասի, ա՛խ, ո՛քան սուզի
նստաւ վրաղ. աղասութիւնն նեկատրին հետ՝ խմցուցին
քեզի արիւնի, արցունքի ամենասոսկալի վերջին բաժակն
ալ. (ուր էր թէ վերջինն եղած ըլլար ան): Քու կեանքդ
Գողգողացի հոգէարչար կեանքը եղաւ. չեմ ուզեր հոս-
մի առ մի ու մանրամասնորէն միշել այն ահաւոր ալէտ-

քին աւերներն ու քանդումները, հազարաւոր անմեղ ու անզէն զաւակներուդ անասունի պէս խողխողուիլը, կացիններու ու լախակրու տակ արտուիլը. ո՞զ ո՞զ բոցերու մէջ ձևնձերումը. չեմ ուզեր պատկերացնել հարիւրաւոր կոյսերուդ, նոյն խկ վեց տարեկանէն սկսեալ. վաւաշոս ու վայրենի ջողիններու կողմէ բռնաբարուիլը. չեմ ուզեր, ա՛խ, մազերս կը քսանին՝ ըսելու քեզի թէ՛ ո՛քան ծիծկեր փոքրիկ մանկիկներդ սուեններու ծայրերը անցուեցան, մայրակորոյս անմեղ երախաններուդ վրայ կազեաղիններ թափերով ողջակիղումը, անսիրա ու անողորմ խուժանին ձեռքով . . . : Տաճարներուդ, սեղաններուդ մէջն ապաստանած հազարաւորներու ողջակիղման բոցն ու կրակը՝ մինչեւ երկինք հասաւ. բայց երկրի ծիրանաւորներուն ոչ սկսալ չարժեց և ոչ ալ մարդկային զգացումը ցնցեց: Ա՛խ գիտեմ, առ ամէնը կապարի պէս կը հնչէ, կը ճայէ սիրադ ու վիրաւոր հոգիդ. մտածելով թէ աշխարհի ոչ մէկ կողմը, տիեզերքի ոչ մէկ անքաղաքակիրթ կէտին վրայ, ուր մարդ արարածը ուաք զրած ըլլայ, պատահած է այսպիսի հակամարդկային վայրագութիւններ: Դու սակայն, ո՛վ դժբախտ ու կենդանի նահատակ ժողովուրդ Հայոց, ցեղիդ մասնայատուկ արիութիւնն ու տոկունութիւնը ցոյց տուիր գարձեալ քըստմասարտու ջարդերու, բանտի ու դժիսային տանջանքներուդ մէջ, ժանդոս շղթաներու տակ ու մինչեւ կախազանի վրայ, որոնց ոչ մէկուն հնթարկուերու չափ յանցանք կամ ոճիր մը գործած էիր:

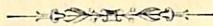
Ու հիմա ի՞նչ ընել պէտք է քեզի, ի՞նչ կը խորհիս, գիտեմ վհաստած ես, յուսահատ յուսախար, ո՞չ ո՞չ սուկայն. յուսահատութիւնը իրապէս մահացումէ պիտի ըլլայ, ամփոփէ դու բարոյական ուժերդ. արծիւի թոփի-

ները կապէ մտքիդ, ու վիրաւոր սրտիդ մէջ մի՛ մեռցներ ապագայի յոյսը. լաւ գիտցիր որ, արդարութիւնը, ճշմարտութիւնը պիտի յաղթանակեն: Դարձեալ ձեռնարկէ գործիդ ու արհեստիդ, կատարեալ վստահութիւն ունեցիր սահմանադրութեան վրայ, թէեւ ան անսասց վիճակ մը խկ ցոյց տայ քեզի. սակայն մի՛ վախնար, անի այլեւս չփոխուիր, չինար. անոր անկումը՝ անկումն ու փճացումը պիտի ըլլայ մեր Օսմ. հայրենիքին, թէեւ մեր տգէտ Խաղամ հայրենակիցնէրէն շատ քիչեր կ'ըմբռաւնեն ու կը հասկնան ասի. վասն զի անսաց շատերուն կրծոց տակ՝ ոչ հայրենիքի ճշմարիտ սէրը կը բարախէ, և ոչ ալ իրենց երէկուան գործած ահաւոր օճիրին վրայ կը մտածեն կամ կ'ամօթահարին: Սակայն քեզի ճակատագրուած է ապրիլ անոնց հետ կողք կողքի, միեւնոյն հողին վրայ, միեւնոյն հայրենիքին ծոցը, որ քու ալ սրբազն հայրենիքդ է: Դու սիրէ համերաշխութիւնը, եղբայրակցիր անոր հետ, ներէ անոր, վասնզի իր գործած օճիրին գիտակցութիւնը չունի. բայց ոչ ես, ոչ ալ դու պիտի կրնանք ներել անոնց, որոնք թելաղբեցին այդ տգէտ ու մոռելանդ խուժանը, որ իր զրկից հայը մորթէ, ինչքը թալլէ, պատիւը բանաբարէ ու երկիրը լուայ արիւնով: Դու սակայն գարձեալ հաշա աչքով նայէ աս տգէտ խուժանին, փոյթ չէ թէ անի դեռ խեթիւ կը նայի քեզ. երկնցուր ձեռքդ անոր, փոյթ չէ թէ անոր ձեռքերը մաքուր չեն, վասնզի ճակատագրուած ես անոր հետ ապրիլ աս երկրին վրայ, սիրաշահէ զայն, քու ճշշմարիտ սահմանադրական անկեղծութիւնդ, քու անմեղութիւնդ յայսնի է. քու յանիրաւի կրած տառապանքներդ՝ երկիրի գտառաւորներուն ճակատին ու երկնքի լոյս կամացներուն վրայ գրուեցան: Դու, հայ ժողովուրդ,

աս Օսմ. կայսրութեան զարգացման ու յառաջիմութեան մէջ՝ մեծ բաժին մը ունեցած ես ու պիտի ունենաս, զի աս երկիրը խոլամական երկիր մը չէ. աս երկրին զաւակներն ենք նաև մենք: Հին բանապետական շրջանին մեր Խոլամ հայրենակիցները իբր ափրող տարր, իրմաց բիրս ու ժողվը այնպէս կը կարծէին թէ՝ միւս ցեղերը, մանաւանդ Հայը, միշտ կեղեքուելու, միշտ կողոպտելու, միշտ մորթուելու համար կը ծնէին իրենց դժբախտ մայրերէն: ու կուգային լոյս աշխարհ, որուն ոչ արդիւնքն բաժին մը ունէին և ոչ ալ բարիքներուն կրնային ըլլալ բաժնեկից: Հայը վեց հարիւր տարիներ այսպէս ապրեցաւ, այսպէս զրկուեցաւ ու տառապեցաւ: Հիմայ սակայն ո՛չ այնպէս, դու առաջ աս երկրին կը ծառայէիր արհեստովդ ու վաճառականութիւնովդ, զրամովդ ու մտքիդ ու ժողվը, այժմ սակայն պիտի ծառայես նաև կեանքովդ ու արիւնովդ: Ո՞վ հայ երիտասարդ, զինուորութենէ մի՛ խուսափիր. մի՛ փախչիր. սահմանադրութեան բերած միա՛կ բարիքն ու տղասութիւնը աս է, դու սիրէ զինուորի կեանքը, ցոյց տուր ցեղիդ պարկեշտութիւնը, հաւատարմութիւնը. բարձր ու մաքուր պահէ նկարագիրդ, ձկուն ու ճարպիկ եղիր զինուորական մարզանքիդ մէջ, ցոյց տուր անվեներ քաջութիւնդ, մտքիդ ու բազկիդ ու ժը, ապացուցանելու համար թէ՝ արժանի ես զինուորական ազգ մըն ալ կոչուերւ, թէ դու զաւակն ես անպիսի ազգի մը, որ իր զինուորական յաղթականի կեանքն ալ ունեցած է սնցեալին մէջ: Սիրէ զէնքդ ու վամփուշը, մինչեւ հիմա իբր ափրացու ազգ մը, եկեղեցական շապիկ հագնել գիտէիր միայն, օ՞ն հագիր զինուորի զգեստ ալ, կապէ սուրդ զոր սահմանադրութիւնը տուաւ քեզ

իբր աս երկրին հարազատ զաւակը, պատրաստուէ մարդու պէս ապրելու. քաջի պէս կռուելու, հերոսի պէս մեռնելու: Դու ապագային իբր մարդ, իբր ցեղ բոլոր իրաւունքներդ, կեանքդ, պատիւդ, ինչքդ, ու պապենական օճախագ՝ անով պիտի պաշտպանես, որով պաշտպանած պիտի ըլլաս հայրենիքդ ալ:

ՆԵՂՈՒԹԵԱՆ ՈՒ ՎԵՏԻՆ ՄԷջ ՄԱՐԴՈՒՆ ՄԵԾՈՒԹԻՒՆԸ

Ո՞վ վշտաչարչար ժողովուրդ Հայոց, քեզի և երի-
տասարդ զաւակներուդ տուած խրաններուս ուշագիր
եղիր. ցաւերէդ ու վշտերէդ մի՛ յուստատիր, դու այս-
քան տարիններէ ի վեր վշտի ու տառապանքի կեանքն ես
ապրած. բայց առ ցաւերն ու վշտեր՝ չեն կրցեր ընկճել
քեզի. վասն զի դու անոր մէջն ես ծնած, անով մնած,
մայրիկդ վշտի ու արցունքի օրորերգերովն է մնծյու-
ցեր քեզի: Լալկան ու ողբացող մի՛ ըլլար սակայն, հերիք
է, շատ լացիր պէսպէս ցաւերէդ, լացող մարդիկ ու
ազգեր՝ տեղ ու իրաւունք չունին եղեր առ աշխարհի
վրայ, հասկցանք ասի: Վիշտէն մի՛ սասկար սակայն,
անի քու կեանքիդ անբաժան ընկերն է եղած, ոմանք
կ'ըսենթէ, վիշտը կը դատէ մարդուն բարյական ու ֆի-
զիքական ուժերը. ես սակայն կեանքիս ամենազառն
փորձառութիւնսովը կ'ըսեմ թէ, վիշտը, տառապանքը,
մեր կեանքին աղն են, մեր սրտերուն ծաղկը ծիրանի:
Նեղութիւնը՝ կամ վիշտան է որ, ցոյց կուտայ կամ
ի վեր կը հանէ մարդուն հոգեկան մեծութիւնը. նկա-
րագրի և զգացմանց ազնուութիւնը: Վիշտին խարազտ-
նովը մարակուած ու խարազանուած հոգիններն են որ,
մնացին արի ու անվեհեր, վասն զի տառապանքի ու
վշտի մէջն է որ կը ծնի ու ծնած է դիւցազնի կեանքը:
Վիշտը արգարե լոց մ'է, կրակ մըն է կիզիչ, ուր

մեր հոգինները, մեր կրքերն ու տկարութիւնները կ'այ-
րին բայց չեն մօխրանար, կը գալարուին, բայց չեն փը-
ճանար, այլ սոկերչին քուրային մէջ նետուած մետաղ-
ներու պէս՝ կը մաքրուին կը զտուին, ու այսպիսի հո-
գիններն են, որ ա՛լ աւելի գեղեցիկ, ա՛լ աւելի հրապուրիչ
զիններն են կուգան կեանքի թատերակեմին վրայ: Դու
մողովուրդ Հայոց, կեանքիդ տառապանքի ընթացքին
մէջ՝ վիրաւոր հոգիդ լուացիր վշտի ու արիւնի կրակէ
աւազանին մէջ, ու մաքրուեցար արցունքի գետերուն
մէջ: Ցեղերու և ազգերու պատմութիւնը ցոյց կուտայ
թէ, անոնք իրենց կեանքն ու գոյութիւնը, և կամ ալժ-
մեան երջաննիկ գիրքը՝ ձեռք ձեղու, ապահովելու համար,
ո՛րքան տառապած, որքան չարչիրուած, ո՛րքան արիւն
ու արցունք են թափած: Ես ազգերու զաւակները՝
վշտի ու տառապանքի հովանին մէջ են ապիմք, անոր
փուշէ արիւնոտ շապիկն են հագեր՝ մահուան պատան-
քէն առաջ, ու ապա ազատութեան ծիրանածին պատ-
մուճանը. մարդ մը, ընտանիք մը, ցեղ մը նեղութեան
ու վշտի մէջ ալ աւելի մեծ է քան հաճոյքի ու յաջո-
զութեան մէջ, բոլոր մեծ հոգինները՝ տառապաղոններն
եղած են անոնք անձեր են խիզախ ու անվեհեր վշտի
ու հալածանքի դերուակ ու ժեռուտ արահետներէն, կեանքի
Գեթսեմաննիկ արտմութեան հովիտներէն, ու
չէ մի որ, ամէն յաջողութեան ու յաղթանակի ճամբան՝
Գողզոթայի ստորոտէն է սկսեր իր վերելքը սաժանագին
գէպի փառքի ու ազատութեան կատարը: Դարձեալ կը
կրկնեմ, մողովուրդ Հայոց, նեղութեան համբերել ու
տոկալ գիտցիր, ինչպէս ցարդ գիտցած ես: Հայը ընիկ
իր հայրենի երկրին՝ Հայաստանի մէջ ըլլայ կամ կիվիկիս,
իր կեանքը արդէն հալածանքի, անխնայ հարուածներու,

զրկումի ու գուրումներու շարք մըն է եղած : Ու աս ու ճակատագիրը կամ դրութիւնը դեռ կը շարունակէ մինչեւ հիմա նոյն իսկ ասհմանադրական ցըջանին մէջ, ուր Հայը չկրցաւ լայն շունչ մը առնել, տէրն ըլլալ իր հողին, իր բնչքին ու պատույն : Հայաստանի մէջ ցեղ մը կայ, խիզախ անվեհեր, բայց սոսկալի տգէտ ու անկիրթ . աս վերջինները Համիսափ ժամանակ քաջալերուած ու վարձատրուած էին իրենց չարագործութեանց համար ու մինչեւ փաշայութեան աստիճանին հասած, ու աս վայրագ քիւրար՝ փաշա ըլլալէն յետոյ՝ ոչ թէ զրկից Հայը, այ նոյնիսկ իր հայրը կը մորթէ : Ո՞ւր էր թէ ժամանակին Հայաստանի մէջ Հայերը աս քիւրա ցեղին հետ սիրով ու հաշտ ապրէին, կրթէին գանոնք, անոնց հետ եղբայրակցութեան կապ մը հաստատէին, կամ իրենք ալ հակառակ պարագային զինուէին, ոչ մըն և ոչ միւսը կըրցած են ընել Հայերը, որուն դառն հետեանքը կը կրեն և որուն դարսան մը պիտի խորհի անշուշտ մեր սահմանադրական կառավարութիւնը :

Ժողովուրդ Հայոց, դռ. II. Առաքեալին խօսքը միտքդ առ . կատարէ զայն բովանդակ կեանքիութ ընթացքին մէջ, յուսպէ ինողա՛, հեղութեան համերէ, և աղօթքիութ միացուր յարտահետ աշխատութիւնդ, դռ. պիտի յաջողիս, դռ. պիտի ամբանաս իրաւունքիութ ու պիտի ապրիս իրբե. մարդ արժանապէս, վասն զի արժանի ես ապրերու :

ԱՇԽԱՏԻԼԸ ԱՂՕԹԵԼ ԻՍԿ Է

Ի՞նչ է աղօթքը՝ կամ աղօթելը, անի մեր ներքին մարդը, հոգին՝ շարժող հոգեւոր զգացումն է . աղօթքը մեր մաքուր զգացումներուն Սուրբ խօսակցութիւնն է մեր Սրարչին հետ : Անի կապ մըն է մեր ու մեր ստեղծողին միջեւ, որ մեր երկրաւոր ցաւագին կամքը կը կապէ երկնային կամքին հետ : Մեր հաւատաւոր նախնիք՝ աղօթքով է որ միփթարուած են, ու զօրացած բոլոր իւրենց դժբաղդ օրերուն մէջ : Աղօթքով է որ մեր հոգին պահ մը վշափ ու տառապանքի սահմաններէն վեր, հոգի ու պատանքի կապանքներէն գերծ . թոփչներ կապելով՝ կը վերանայ, կը սրանայ դէպի վեր՝ հոգեւոր կեանքի մը սահմաններուն մօտ, ուր մարդիկ այլևս զիրար չեն կրնար լացնել, այլեւս հոն չի համնիր անմեղի պարանացին արիւնոտ սուրբ բանուորին, ուր միայն կը տիրէ իւրական ու կատարեալ խաղաղութիւնը, հաւատարութիւնը, եղբայրութիւնը ու ՄԵԾ ՍՐԳԱՐՈՒԹԻՒՆԸ : Աղօթքը վերջապէս՝ խորապէս ըմբռնուած ու համոզուած հաւատարի մը մղիչ ուժն է, ատ վսեմ ու բարձրագոյն զգացումն է որ, մեղի կը զօսեպնդէ մեր յուսավրիպումներուն մէջ, կը միսիթարէ մեր արցունքի ու վշափ օրերուն : Ժողովուրդ Հայոց, աս հոգեսմունդ աղօթքի հաւատքը՝ շատ լայն կալուածք մըն է ունեցեր մեր պապերու հոգեւոր կեանքին մէջ, անոնք նոյն չերմագին հաւատքով համերեր ու արիացեր, նոյն հաւատքով

ապրեր, գործեր ու յաղթանակեր, ու միեւնոյն հաւատաքի կեանքով՝ մեկներ են աս արամութեան հովտէն, բայց դժբախարար, աս մեր հաւատաւոր պապերը շատ քիչ ոնդամ կրցեր են միացնել հաւատաքին գործնական ու աշխարհի կեանքի պահանջքը. փոխանակ թշնամին համար ազօթելու, թշնամին դէմ ազօթեր են, երբ ան սուրով ու կացինով յարձակիր է իրենց վրայ, ու փոխանակ իրենց կեանքն ու պապիւը պաշտպանելու հակառակ պարագային՝ ոչխարի պէս յանձնուեր են անոր, որ ոչ իրենց Աստուածը կը ճանչնայ և ոչ ալ մարդկային աղնիւ զգացումը աեղ մը ունի իր վայրագ հոգին խորքը: Եթէ հաւատաքը՝ առանց գործի մեռած է, ազօթքն ալ առանց աշխատութեան, առանց գործնական կեանքի բոլոր պահանջմանց գործադրութեան՝ ապարդիւն է, վասնի աշխատից՝ ազօթել խակ է:

Ժողովուրդ Հայոց, վաղուանու անսասոյգ կեանքդ երեմք թող չինատեցնէ քեղի. զու սիրէ աշխատութենը; սիրէ գործը: Ոմանք անսանկ կը կարծեն թէ Սւետարանը ծուլութիւն կը սորվեցնէ, թէ ան անգործութեան դասեր կուտայ մեղի ըսելով «հոգ մի՛ ընէք վազուան համար», բայց ասի ըսելով՝ պատուիրած ըլլար մեղի, թէ անգործ ու անաշխատ անցընենք մեր այսորուան կեանքը. զի ամէն օր իր աշխատանքն ու մտածումը ունի (շատ է աւուրն չար իւր): Ոչ վաղուան կեանքին համար անհոգ ու անփոյթ ըլլարու ենք և ոչ ալ վսաւահ. կրնա՞ս զիսնաալ թէ վազուան արեւը իր հետ ինչեր պիտի բերէ քեղի. «մի՛ պարծիր վասն վագիւն, զի ոչ զիտես զի՞նչ ծնանեսցի քեղ վաղիւն» (Առակը իէ. 1-2): Ամէն օր ու ամէն ժամ իր բարիքն ու չարիքն ունի իր յաջողութիւններն ու ձախորդու-

թիւնները, այսօրուան մտածումդ, աշխատութիւններդ, պիտի ապահովեն վաղուան յաջողութիւնդ, վաղուան կեանքդ: Դու այսօրուան կեանքդ լաւ ապրէ, լաւ խորհէ, լաւ գործէ, պատրաստ եղիր ամէն պատահականութեանց, վսաւահ եղիր, պիտի յաջողիս ու կեանքդ պիտի ըլլայ ապահով:

Դու չես հանդիպած անսանկ մարդոց, որ շատ հեղ դառն յուսահատութեամբ մը կ'ըսեն, «բաղդը երես է դարձուցեր մենէ». այո՛ բաղդը երես կը դաձունէ մենէ այն ատեն՝ երբ մենք կւնակ կը դարձունենք աշխատութեան: Բաղդին կամ ճակատագրին բանալին՝ յամառ ու յարատեւ աշխատանքն է, ծոյլ առէտ մարդիկ իրաւունք չունին ապրելու աշխարհի վրայ, և անոնք արձանի չեն կեանքի ոչ մէկ բարիքներուն, կրօնքի ոչ մէկ օրհնութիւններուն: Աշխատող ձեռքեր շարունակ քար մը կը տաշեն կը դնեն աշխարհի յառաջդիմութեան հոյակապ շինքին. աշխարհի վասուակ միայն որ զիտածունելոր կուտայ իր այն զաւկին միայն որ զիտածու կրցած է իր պարաքը կատարել, ծաւայել ու օգտակար ըլլալ իր ցեղին, իր աղդին, իր ընտանիքին ու մարդկութեան: Մեր կեանքը՝ պէտք է նապատակ մը ունենայ, աննպատակ կեանքը՝ յիմարանոցներու պատրսպարեանները կ'ապրին միայն: Զգործող, չաշխատող ձեռքերը, գերեզմանին մէջ, քարին տակը կը վայրեն: Աշխատութիւնը կեանքին օրհնութիւնն է: Դու յանէ աշխատութիւնը կեանքին օրհնութիւնն է: Դու յանէ աշխատութիւնը սերմերը քու սեփական ուժովդ մշակուած, քրաինքովդ, ու նոյնիսկ արիւուվ ու արցունքովդ ուռոգուած հոդին մէջ, ուր սրտէդ, կեանքէդ ու հոգիէդ ալ բան մըն ես զրած, մի՛ յուսահատիր, ուշ կամ կանուխ անպատճառ պիտի քաղես արդար իրաւունքը աշ-

խասանքիդ . այսպէս կը սորսկեցնէ մեղ աշխարհի ընթացքը , տառապեալ ցեղերու փրկուած ճակասագիրը ու այսօրուան ազատ կեանքը :

Ժողովուրդ Հայոց , այսօրուան լաւագոյն մտածումդ շրջանացեաց ու հեռատես ձգտումներդ , ու անվնաս ջանքերդ , պիտի ապահովեն վաղուան յաջողութիւնդ : Ազօթքիդ , յոյսերուգ , համբերութեանդ հետ միացուր աննկուն կամքիդ գօրեղ ուժը , այն ատեն արժանի պիտի ըլլաս ասպեկու իրը մարդ , իրը Հայ և իրը ազգ մը :

Սիրէ՛ Հայը , այն ինչ կուսակցութեան կամ ինչ յուրանուանութեան ալ պատկանի , հերիք է որ միեւնոյն ազգին զաւակն է , միեւնոյն տառապանքի կրակովը կը տապկուի ու կ'այրի , միեւնոյն ցաւը կը զգայ , միեւնոյն սուրբ ըշձանքներով ու յոյսերով կը բարախէ խոցաւուած սիրալ . քեզի համար ոչ մէկ բան կը պակսի , դու ունիս արդէն ի ծնէ ու ի բնէ ձեւներէցութեան ոգին , յաւածղիմութեան ամէն յատկութիւններն ու ձիքերը , կրնաս դու սիրանալ դրամի ու դիրքի քու յամառ աշխատութեամբդ , քեզի համար ոչ մէկ բան կը պակսի , դու ոչ մէկ բանի կը կարօտիս , ա՛խ սակայն , դուն դարիէ ի վեր կը կարօտիս միանկ բանի մը , ուժի մը , հարստութեան մը , որ անհասներու կեանքին չլիսն է . ցեղերու և աղղերու գոյութեան ուժը , որուն համար բազմաչարչար նահասուկ եկեղեցիդ՝ շարունակ կ'ազօթէ իր արիւանների կամարներուն տակ « Տ՛ւր աշխարհիս խաղաղութիւն , Ազգիս Հայոց Սէր , Մի՛Ռիթիին » : Ահա աս սէրը , աս միութիւնը՝ կը պակսի քեզի համար : Դու մի՛ վախնար , մի՛ յուսահասիր բարբարիկ դարերու լախարի հարստածներէն , սուրբն ու հուրէն , որո՞ք միշտ սպառնացեր են բզկանկ էութիւնդ , ջախջախել կեանքդ ,

ընկճել անվիհեր ու արի ոգիդ , քայքայել ու քանդել ցեղիդ . ամրակուռ չէնքը բարոյական , ո՛չ , ոչ երբեք , մի՛ վախնար , հերիք է որ գոյութեանդ աղ չէնքը սիրոյ ու միութեան արիւնսու շաղախովնէ շաղախուած , անի ոչ երկնքի փոթորիկներն ու մրրիկները կրնան տապակել , և ոչ ալ երկրի գուլումին ահեղ հեղեղները մոլեգին՝ կարող են կործանել , զի անի համոզուած զօրեղ հաւատքի մը ամուր ու անշարժ ժայռին վրայ է հաստատուած ու իր յաւախնական հիմերն է զրած :

Ու հիմա դու սահմանադրական շրջանի մը մէջն է որ կ'ասպիս , զիացիր անոր ընձնուած ասիթներէն ու միջացներէն օգտուիլ , մի՛ վհատիր թէ՝ աս շրջանին մէջն իսկ դեռ կը չարունակուին կոյսերուդ պատիւի բռնաբարութիւնները , անմեղ զաւակներուդ սպաննութիւնները , եկեղեցներուդ քանդումները , ինչպէս ըսի , ասի ո՛չ երէկ և ոչ ալ այսօր է սկսեր քու նահասակ հայ ցեղիդ համար , այլ իր գոյութեան օրերէն , բայց վերջապէս Արդարութիւնը , Ճշմարտութիւնը , Հաւասարութիւնն ու եղայրութեան ոգին , ու իրական աշխատութիւնը՝ պիտի յաղթանակին ուշ կամ կանուխս բռնակալութեան կործանարար ու քանդիչ բիրս ուժին : Բոնութեան չար սպիին դէմ աս օմք . երկրին վրայ աղատութեան անկաշկանդ ոգին իր բռունցքը ցցեց , մասամբ մը տապակեց , կործանեց զայն , որուն գերութեան անունին տակ՝ հայ ցեղին ոչ նուազ կը հեծեծէին , կը չարչարուէին միւս ոչ քրիստոնեայ զմբալդ տարբերը , ու աղ չար բռնակալութեան գործին՝ որքան յարմար , ո՛քքան նպաստաւոր է և է ցարդ տատ տպէտ տարբերը յանուն կրօնի իրարուգէմ հանել ու զիրար բզքանել տալը , զի անոր գործին չէր գար Հային ու Խամին , Քուրդին ու Արապին եղբայրակցական միութիւնը :

Բաղմաշարչար ժողովուրդ Հայոց, մասնաւորապէս
մեզի համար անհրաժեշտ է որ, այլ ևս վերջ գտնեն
Ներքին սպաննող ու սպառող պառակտումները, քանի
որ ամէն կողմէ այնքան ահաւոր վտանգներով ու աղէտ-
ներով շրջապատուած ենք: Հայաստանի դժբաղդ ժողո-
վուրդին ու Կիլիկիոյ ջարդ ու փշուր եղած զաւակնե-
րուն կեանքի նաւո՞՝ դեռ չկրցաւ խաղաղութեան ու կա-
տարեալ ազատութեան երջանկաւէտ ափունքը հասնիլ.
Դեռ երկինքը՝ մթագին է, ամպերը մրրկու ու հիւմափ
հարաւի հովերը բքաշունչ, բայց ազատութեան գարունը
ցեղերու եղբայրութեան արշարոյսը յուսաժայիս՝ մօտ է,
ու անպատճառ պիտի հասնի, պիտի ծագի անիկա:

ՈՒՐ ԵՆ ՀԱՅ ՔԱՇԱՆԱՆԵՐԸ

«Միլիբարեցէ՛մ, միլիբարեցէ՛մ զյոդովուրդ
իմ, ասկ Ասուած, խանանայի խունցա-
րուի ի սեր Երուսաղեմի, և միլիբարեցէ՛մ
զյա, զի ի եղիւ տառապանօֆ»:
(Եսայի, Թօ. 1-2)

Զեզի է խօսքս, ո՞վ հայ քահանայ եղբայրներ. ո՞ւր
էք դուք. ո՞ւր կը հովուէք, լնչո՞վ էք զբաղեր, դուք
աս ցաւատանջ հայ ժողովուրդին միխթարութեան պաշ-
տօնեան էք, անոր արիւն արցունք թափող այրիներուն
ափոփանքի հրեշտակը, անոր անարտանջ որբուկներուն
հայրն ու պաշտպանը: Ա՛խ, ո՞րքան վսեմ է, որքան
մնձ է ձեր պաշտօնն ու կոչումը: Դուք Աստուծոյ քարէ
կամ փայտէ շնուռած սեղանի պաշտօնեայն չէք միայն
և ոչ ալ ծիսական կարգ ու արարողութիւններ կատա-
րելու կոչուած հոգեւորականներ, փոյթ չէ, քահանայ
եղբայրներ, քանի մը շարական պակաս երգեցէք, տո-
ւրին քանի մը պատարագ պակաս ըրեք: Գնացէ՛ք, գնաց-
է՛ք, շնուռով գնացէ՛ք այն տունը, ուր վշաերով ու ան-
լուր տուայտանքներով աւերտուն սիրտ սեղաններ կան,
խորտակուած կենդանի տաճարներ, ներս մտէք անկէ,
ուր երբեմն չէն շող ու ճոխ կեանքը կ'ապրէր Ժիր ժո-
ղովուրդը, և ուր այժմ անոր դժբաղդ այրին՝ իր քահ-
դուած օձախին մախրակոյտին վրայ, իր աղի արցունքը
կուշ կուտայ իր անբաղդ որբերուն հետ: Անոր մուխը
մարած է, սրաի ու կեանքի երբեմն երջանիկ ու խաղա-

զիկ բոյնը քրքրուած ու քանդուած , սե սուգի ամպերն
են պատեր անոր արամաթախիծ հոգին , միսիթարեցէք .
միսիթարեցէք զայն «զի իլ ևղեւ ասաւապահոք» , դուք
չէք կարդացեր թէ՝ «կրօնաւորութիւն Սուրբ և անաւ-
րաս , առ ի յԱստուծոյ և ի հօրէ այս է , այցելու լինել
որբոց և այրեաց ինեղութեանց իւրեանց» (Յակ . Ա . 27):
Կրօնաւորութիւնը սուրբ ու անարաս է այն ատեն մի-
այն , երբ ան ինքզինքը ցոյց կուտայ ոչ միայն լոկ ա-
նունով ու արտաքինով , այլ բանիւ ու գործով , սրասով
ու անձնազօն զգացումով :

Տօնական օրերու մի՛ սպասեր , քահանայ եղբայր ,
տուն օրհնէքի խունկ ու նշխար մի՛ առներ գրպանդ ,
այլ սիրադ լիցուր Աւետարանի սիրովը , գնա՛ , փութմա՛ ,
աճապարէ այցելել այն տունը , որ սուգի ու ոզբի տունն
է դարձեր . ուր ոչ տօները հրապոյր մը ունին և ոչ ալ
կեանքին օրերը ցնծումի ու խնդութեան պահեր : Դնա՛
մտիր , Տէր Հայր , հոն ատի քու նահատակ ժողովուրդիդ
տունն է , սիրովէ , որտապահէ , յուսադրէ քու ալիք զա-
ւակներդ , մէկ ձեռքով երկիրը , աս անշահ աշխարհը ցոյց
տուր աննաց , ուր զեռ ստիպուած են անսնք քաշքչել
իրենց ջախջախուած կեանքը ու ապրեցնել , մեծցնել
իրենց անտերունչ եավրուները ու միւս ձեռքով ցոյց
տուր երկինք , ուսկից միայն կը ցողեն ծշմարիս միսի-
թարութեան հաւատքի ցողերը անոյշ՝ վշտակոծ սրաերու
վրայ : «Միսիթարեցէ՛ք , միսիթարեցէ՛ք զժողովուրդ իմ ,
միսիթարեցէ՛ք զդա՞ , զի լի եղեւ տառապահօք» : Հայու-
տունը՝ ցաւի ու սուգի տունը դարձաւ . Հայու կեանքը՝
ոլէս պէս տառապահնքով լիցուեցաւ : Գայցէ՛ք Տէր Հայր ,
պաշտամնեցէ՛ք ձեր նահատակ ժողովուրդին դժբաղդ
այրիները ամէն փորձութեանց հանդէս , աշխարհա

շա՞տ չար է ու ապականուած . դուք անոնց պատռաւախնդիր հայրն ու պաշտպանն եղէք , գութ , սէր ու ազնիւ վարմունք ունեցէք անոնց նկատմամբ : Անոնց առուսինները ողջ եղած ատեն , ո՞րքան ելեւմուտք կ'ընէիք իրենց տուները , ուր սեղաննին ճօփ էր , սրտերնին ուրախ ու քաղաքին լեցուն , այս հիմա թափուր են անոնց սեղանները , ու փշուր մը հացի կարօտ , թափուր են անոնց սրտերը ու կակիծներով լեցուն : Գնացէք , գնացէք արթուն մաքավ , արի ու անձնազո՞ն հաւաքաքով անոնց մօտը , մի՛ թերանաք , մի՛ թուլանաք , եթէ մի վայրկեան խակ ուչանաք ու մոռանաք զանմաք , անոնց արինաններկ նահատակ ամուսիններու հոգիները պիտի բողոքեն ձեր խզի ու Աստուծոյ արդար ատեսանին առջեւ , և դուք պատասխանատու պիտի մնաք ձեր որբաւզան կոչման հանդէպ՝ իբր վարձկան հովիւներ «որ ժողովուրդին բուրդը կը խուզեն , կաթը կը կմեն ու կ'ուտեն , բայց չեն հովուեր , չեն արածեր զայն» : Դուք մեռելաթաղներ մի՛ ըլլաք միայն , ձեր ամրող հայ ժողովուրդը արդէն ինքնին կենդանի մեռել է դարձեր , հոգի ու նոր կենդանաթիւն ներշնչեցէք անոր , մեր պապերուն հաւատքովը զօրացուցէք զայն : Զէ՞ք յիշեր այն ահաւոր ու զարհուրելի ժամին ու ժամանակը , երբ ձեր հօալին , ձեր զաւակներուն ողջ միացած մասը՝ ասդին անշին ցրուած ու փախած , պատառող գալերու առջեւէն խոյս տուող խելակորոյս ոչխարհներու պէս , լեցուեր ու ասպասաններ էին մեր եկեղեցիններուն և կամ օսար հասաւութեանց մէջ , երբ կրակը՝ քաղաքներն ու գիւղերը , տուներն ու շէնքերը լափիլող ալ բոցը մէկ կողմէն , արինկզակ խուժանին գնդակին ու սուրը միւս կողմէն արինկզակ խուժանին գնդակին ու սուրը միւս կողմէն պաշարերով մահ ու մօխիր կը սպառնար իրենց , ու դուք պաշարերով

կը կարծէիք թէ այլեւս աշխարհի վերջն է հասեր , առանց
սակայն գիտնալու թէ , հակասահմանադրական մոլեգին ու
մոլեւանդ խուժանն էր , որ վերջ տալ կ'ուղեր ձեր հայ
ցեղին , որուն միակ յանցանքն էր ազատութեան գինիով
չափազանց գինսվալը , իր արիւն քրախնքով զիգած հա-
րբածութիւնը , իր ձեռներէց ոգին , ու այն չարաշուք ա-
րիւնստ գէպքին , ադ մահանոս վերջին վայրկեաններուն
ձեր տարաբախտ ժողովուրդին խեւակները , պաշտպա-
նութեան ամէն միջոցէ զուրկ մնացած . մանաւանդ հայ
կիները կ'աղաչէին , կ'աղերաէին ձեզի լսելով «Տէ՛ր հայր ,
վերջին արձակում մը տուր մեզի , հազօրդութիւնն տուր
մեզի , ահա կը մեռնիմք , ահա հուրն ու սուրը կը լափին
մեզի» : Տեսէ՞ք քահանայ եղբայրներ , տեսէ՞ք մեր հայ
ցեղին հաւատքի զօրել ու խորունկ զգացումն ալ , որ
այդպիսի քսաննասարսուս վայրկեաններու մէջն իսկ
չմոռնար իր հաւատքին պարտքը , իր պատկերու Աստ-
ուածը , նոյն իսկ եթէ Ան զինքը Իքած ու մոռցած ալ
ըլլայ : Ու ո՞վ կրնայ լսել թէ , անտիբոս աշխարհի բար-
բարոսութիւնները , հուրն ու սուրը կրնան մեռցնել , ու
չընչացնել աս հաւատքը ունեցող ցեղ մը , որուն արդար
բողոքը , լացքի կոճն ու կոծանքը , իր տունն ու արբա-
վայրերը բոցակիզող կրակին անեղ ճարճատիւնը՝ յաւի-
տենական բողոք մըն է աշխարհի անխիզճ ու շահասէր
ծիրանաւորներու ու երկնքի լուղ արդարութեան գէմ .
թուք ու մուր առաջններու թափաղարդ ճակտին՝ ու
յաւիտենական բողոք մը անլուկի՝ ՄԵԾ ՅՈՒԻՍԵՆԱԿԵ-
ՆԻՇ հասցէին . . . :

Քահանայ Նեղալիներ, դուք որ ձեր ողջ միացած ժողովուրդին հետ լացիք ու աստվածեցաք, օն փոխաւցէք սննդնց միսիթարութեան։ Տեսէ՛ք օստար կրօնի պաշ-

տօնեաները, դժբախտ առիթէն օգուտ քաղելու համար՝
մեր մէջ գտնուած հոգիի վաճառականները, ինչպէս ըս-
ուած է ժամանակին «արիւնոտ հունձքի» սպասողները
(որոնց մէջ բացառութիւնները երախտագիտութեամբ
յարգելի ու միշտ ծափելի են մեզի համար), առունէ առուն
կը զրջին, ու այդ վարձկան հովիւններէն շատեր չեն ալ
խղճահարիք, չեն ալ ամաչեր՝ պատառ մը հացի, կտոր
մը լաթի փոխարէն՝ Ձեր մերկ ու անօթի ժողովուրդին
խղճի ու հոգիի ազատութիւնը գնելու, մէկ ձեռքով հաց
կուտան, միւս ձեռքով՝ իրենց աղօթատեզիին ճամբան
կը ցուցնեն, իբր թէ մենք քրիստոնեայ եղած չըլլայինք,
Քրիստոսը ճանչցած չըլլայինք, մինչ անոր համար այս-
քան դարերէ ի վեր կը հալածուինք, կը չարչարուինք ու
կը սպամնուինք: Օսար միսիօնարներէն ունանք՝ շատ ան-
գամ մեզի կ'առաջնորդէն յանուն Աստուծոյ շնուած
տեղ մը, իբր թէ դարերէ ի վեր իր քարն ու հոլեր տ-
րիւնով ներկուած մեր եկեղեցներուն մէջ պաշտուած
Աստուծը՝ տարբեր Աստուծ մը եղած ըլլար:

Մենք Հայերս, դարերու անողոք ընթացքին մէջ երիքովի ճամբուն մէջ ինկած անտէր ու վիրաւոր ճամբորդները եղած ենք, մարդասէր ու գթոս Սամարացիւրողները կարօտը քաշող դժբախտ ճամբորդներ։ Ու սացիներու կարօտը քաշող դժբախտ ճամբորդներ։ Ու սացին, ով կրնայ մոռնալ հայկական մեծ կոտորածի ժակայն, ով կրփայի ամենասոսակալի ջարդին, հայ այլիներն մանակ, Ուրփայի ամենասոսակալի ջարդին, հայ այլիներն ու որբուշները պաշտպանող ու անսնց հետը լացող և միսիթարող Միս Շամբըզը, ու Հաճնոյ պաշարման և բուցերու մէջ մնացած պահուն Հայերու քովիչն չբաժնուող, արիստուական հայ վիրաւորներու վէրքերը պատող այն պատուական արիստուական անձնազո՞ն Ամերիկացի դիւցազն աղջիկը Միս Բողէմալըրտը. աս երկու անզուգական օտարուհի-

ները երբէք չպիտի մոռցուին. օրհնեալ ըլլայ առաջինին յուշքն ու յիշատակը (*). երկայն ու երջանկաւէտ՝ վերջինին բազմարդիւն կեանքը, և ամէն անոնց, որոնք ասոնց պէս զգացին, ասոնց պէս գործեցին ու կը գործեն: Դուք ո՛վ քահանայ եղբայրներ, ձեր խակ աչքովը տեսաք թէ հակասահմանադրական տգէտ խուժանը մեր վանքերն ու եկեղեցիները այրեց, մոխիր դարձուց իր ծոցը ապաստանած բիւր նահատակներով, ու զանոնք լափլիզով կրակին բոցը մինչեւ երկինք հասաւ. Աստուծոյ բէշը բանկցուց ու երկնայիններու երեսը կարմրցուց:

Դուք աս ամէն ահաւոր տեսաբաններու հանդիսատես եղաք, ձեր աչքերը արտասուեցին, ձեր աղիքները գալարուեցան, ու թերեւս դեռ ձեր ականջին կը հնչեն աղէկտուր վայնասունը բոցերու մէջ գալարուող ու ձենձերուող ձեր դժբախտ ժողովուրդի գաւակներուն: Ա՛խ, դուք անոնց անյայս հողակոյաները, անոնց անթաղ ու անպատանք մարմիններն խակ չկրցաք օրհնել, չկրցաք սե խաչ մը դնել անոնց ջախճախուած ուկորներուն վրայ, որոնք մեծ խաչեալին խաչաչարչար զոհերն եղան, բայց այսոր դուք ձեր աչքին առջեւն ունիք անոնց անբարդ այրիներն ու որբուհները, գացիք, գացէք միխթարեցէք զանոնք, սրբեցէք անոնց արցունքները, գացիք, գացէք միխթարեցէք զանոնք, սրբեցէք անոնց արցունքները աղի: Հոգեհանգիստ կատարեցէք այն վիրաւոր հոգիներուն համար, որոնք հանգատի տեղ մը չունեցան աս զուլումի երկրին մէջ. նահատակաց սրտայոց երգերը երգեցէք չայու կիւսակրծան տաճարներու իննկոտ կամարներուն տակ: Ու ամէն մեռեցի օրերուն՝ օրհնեցիք չայսատանի ու կիւսիկոյ մօտաւոր ու հետաւոր անկիւնները, ինչներն ու դաշերը, հովիտներն ու գետերը, ուր ինկան անոնց

(*) Տարի մը առաջ մեռաւ այս աշխարհ մարդաւոր աղջկը:

արիւնուոտ մարմինները և ուր վայրի գաղաններուն ու թոշուններուն կեր եղան: Օրհնեցէք, օրհնեցէք քահանայ եղբայրներ, Աիհունի ու Ճիհանի ափունքները, որոնց ակիքներուն արուեցան՝ անոնց կիսամեռ դիակիները: Օրհնեցէք ձեր նահատակ ժողովուրդին անմահ ու խնկելի յիշատակը, միխթարեցէք հայոց կենտանի նահատակ ժողովուրդը, դուք անոնց Մավսէմները, Յիսուսները, Ահարոններն եղէք, անցուցէք զանոնք արիւնի կարմիր ծովերէն, զուրամի կիզիչ անսապատաներէն, ցոյց տուէք անոնց տառապանքի բարձունքէն՝ խաղաղութեան աւետեաց երկիրը, ուղղեցէք անոնց կթոս քայլերը՝ դէպ ի աշխատութեան, դէպ ի յառաջդիմութեան կեանքի պայքարին ասպարէզը. սորվեցուցէք անոնց անձը, պայքարին ասպարէզը. Զեր ուսին վրայ իսրայէլի անձնուրաց քահանաներուն պէս՝ առէք ու բարձր բոնցէք Աւետարանն անբարուն պէս՝ առէք ու խաչը. աս նոր տապանակ ուխտին մէջը դնել մի՛ մունաք, այն ամէն էական ու կենսական պատուէրները, որոնք մարդու մը, ընտանիքի մը, ցեղի գոյութեանը պաշտպանութեան միջոցները կը սորվեցնեն: Դրէք աղ սրբազն տապանակին մէջ, ձեր նահատակ ժողովուրդի փյորուած նշաբաներէն ու ուկորներէն, անոնց արիւնէն ու արցունքէն, յառաջ քայլեցէք անվեհներ ու արիւնէն արցունքիք, սիրա առէք ձեր հօտին, խիզախ, մի՛ յուսահատիք, սիրա առէք ձեր հօտին, ու ցոյց առէք անոնց հետաւոր ափունքը փյուրութեան կատարեալ աղասառութեան, ուր պիտի համնին անոնք տառապանքի բարձունքներէն յետոյ: Մի՛ մոռնաք դրու աղ տապանակ ուխտին ձակտին՝ Սրբաթական թիւն եի ձԵՄՄԱՐՑՈՒԹԻՒՆ բառերը, որոնց առջև բռնութեան երիքովի Պարիսպաները պիտի ինան կործա-

Նին, զուլումի պատնէները փշոտ՝ պիտի քանդուին ու փշուին։ Ձեր աղ կեանքի ընթացքին մէջ, յիշեցէք Յովսէփ կաթողիկոսները, Ղետոնդ երէցները, Սահակ Զորափորեցին, Ներքէսները, Վաստուրականի արծիւր, որոնք ի սէր իրենց հայ ժողովուրդին՝ աքնեցան, տառապեցան, գրեցին, բողոքեցին, լացին ու ազօթեցին երկրի վրայ ու դեռ կ'աղօթեն երկնից բարձունքէն, որ Հայը ապրի, փրկուի ու աշատուի իր գարեւոր գերութենիչն։ Մ'վ քահանայ եղբայրներ, զուք աշալուրջ հսկեցէք ձեր խնամոց յանձնուած ժողովուրդին ամէն սեսի, ամէն հասակի ու կարգի զաւակներուն։ Երիտասարդները՝ խրատեցէք, յորդորեցէք հայրաբար, որ զգասա ու պարկէչա ըլլան, արի, միիր, մատացի ու ձեռներէց, թող հեռան կենան ու միան կեանքը ապականող, պատիւր արատաւորդ ամէն տեսակ մոյի ընթացքէ։ Երիտասարդ հասակի առոյդ ուժերը լաւ գործածել գիտնան։ սնոր աղնիւ ու բարձր զգացմանց ծաղիկները՝ չաղաստին բարուց ապականութեան ցեխներուն մէջ։ Աղ կեանքը՝ զոր միտոնգամ պիտի ապրին աս աշխարհի վրայ, առողջ, պարկէչա ու պատուաւոր ապրին։ Մ'եր դժբաղդ ազգին յոյսը՝ երիտասարդութեան վրայ է, անոնք որ ընդհանուր սրածութենէ անձնապաշտապահութեամբ զերծ ու ազատ մնացին, մեր աչքին բիբերն ու լրյուն են, մեր վիրաւոր սրաերուն ապագայ յոյսը։ Յորդորեցէք որ աղգասէր ըլլան, հայրենիքը շատ բան կ'ապասէ իրենց մտքի, սրտի ու բազի ամերէն։ Երբ կը քարոզէք թէ երկնիքի թագաւորութիւնը՝ հաւատաքի ուժը կը պահանջէ, հասկցուցէք անոնց որ, երկրի երջանկութիւնն ու աղասազբութիւնն այ ոչ նուազ մտքի, բազի, ուսման, գիտութեան և լուրջ ու հմանկան աշխատութեան ուժը

քին ու կեանքին, ևթէ անոր չէք հետեւիր, բաէք ապա
որո՞ւ կը հետեւիք։ Ան ջրամա՞ւ թէ «քաջ հովիւը իր անձը
կը դնէ իր ոչխարիներուն վրայ. իսկ վարձկանը, որ հո-
վիւ չէ, կը թողու ոչխարիները, կը փախչի ու գալլը կու-
գայ կը յափշտակէ ու կը ցրուէ զանոնք, քանզի անփ-
կա վարձկան մըն է և փոյթ ու հոգ ջրներ ոչխարիներուն
համար» (Յով. ԺԱ. 12—14):

Հայ ժողովուրդը՝ անձնազն ու քաջամիրա հովիւներու, աղնիւ հոգի կրող հոգեւորականներու պէտք ունի. ան պատասռող գայլերու ու գազաններու մէջն է մնացեր, գարերէ ի վեր որքան անոր լնամիր զաւակներէն կեր եղան ու փառասուեցան այդ գայլերու վոհակներէն. ու Զեր կարգակիցներէն ալ քանիները հաշատակուեցան քաջաբար իրենց հօտը պաշտպանելին վերջը։ Վրձակացին այցելութեանս ատեն, Հասան Պէտքի ժողովուրդը լալով պատմեց ինձի աղ բազմահայ գիւղին պաշարման ատեն, թէ իրենց քահանաները ի՞նչպէս իբր Աստուծոյ պաշտօնեայ ու ժողովուրդին անձնուէր հովիւը՝ արիաբար ուստապաննեցին գիւղը ու վերջապէս մինչեւ վերջին վայրկեանն ու վերջին գնդակը, չբաժնուեցան իրենց անձնաստպաշտապաններնեան դիմող ժողովուրդի քովին, ու երբ սուրբն ու հուրը պաշարեց վիրենք. ինկան հերոսաբար ու նահատակուեցան գիւղին մէջ պաշարուած մնացած ափ մը քաջերու հետ։ Աղ՝ նոյն գիւղի 80 ասարեկան ծերունի քահանան, իր հետն առնելով խուրդ մը կիներ ու չկրցող վախչող երախտաներ, կ'ապաստանի մօտակայ իրան մը մացառուաքին մէջ, ու երբ Քիլիսէն զինուորներ կը համին, վաղ կը զարնեն, որպէս զի պահուըտած Հայեր գուրս գան յանձնուին կառավարութեան, աղ բարի ու արի քահանան

անմիջապէս իր քովի գդբախտները հաւաքերով՝ կ'երթայ կը յանձնուի զինուորներուն, ու սակայն առ մեր քաշարի զինուորները՝ կ'առաջարկեն քահանային (Տէր Պետրոս քահանայ Քէշչեան) որ իսլամական կրօնքը ընդունի, քահանան ի գուրք կոչում կ'ընէ անոնց զինուորական պարտականութեան, և կը յաւելու միանգամայն թէ ինքը 80 ատրեկան ծերունի մըն է, խլամութեան ինչ ծառայութիւն կրնայ ընել, թէ ինքը նախամեծար կը համարի այս գորշումի ու գաղըմի երկրէն երկինք փախադրուիլ մահուամբ, քան կրօնափոխ ըլլալ, միայն կ'արդաչէ, կը պազարի որ իր քովի գդբախտ կիներուն պատիւն ու լացող փոքրիկներու կեանքին իննայեն։ Ու հազիւ քահանան ծնրադրած, գեանէն քչիկ մը հող առնելով բերանը՝ իբր հաղորդութիւն, վերջին ալզօթքը կ'արտասանէ, արդէն մեր հայրենասեր բայց հակասահմանադրական զինուորները տեղն ու տեղը գնդակահար կ'ընեն զայն ու ատով ալ չգոհանալով՝ կամ մղեռանդ կիրքերնին չյագեցնելով՝ կը սկսին սուխնով ծակձկձել անոր անշնչացած մարմինը, որուն արիւնոտ ու սուխնահար Մաշտոցը ինձ յանձնուեցաւ յետոյ։ Տեսէք քահանայ եղբայրներ, ձեր կարգակից քահանայ եղբայրներն կեանքը, արխութիւնը, օրինակելի դիւցազնուրուն կեանքը, արխութիւնը, սուխնով մարտիրութիւնը ու անմոռանալի մահը։ Անոնցմէ շատերը մարտիրոսացան, իրենց կեանքը սաւրով, հուրով ու սուխնով վերջացաւ. բայց այսօր իրենց ողջ մնացած ժողովուրդին իսպատուած սրաբն մէջ մեծ տեղ մը ունին, ու գին իսպատուած սրաբն եջ մը։ Քահանայ եղբայրներ, և դուք եղէք անձնուեք, լաւ հովուեցէք ձեր դժրախտ ժողովուրդը, հարուստին ու աղքատին միջնեւ իսպատիր մի՛ դնէք, պատիւ յարգանք մի՛ սպասէք, անոնք իսպատիր մի՛ պատիւ յարգանք մի՛ սպասէք, անոնք

արժանաւորներու ետևէին կ'ընթանան , հերիք է որ դուք ձեր կրօնաւորի աղ սքեմին տակ , ցոյց տաք աղնիւ սիրտ մը , մաքուր նկարագիր մը ու հոգեւորականի վայելուչ կենցաղ մը , մանաւանդ ժողովուրդին սիրովը բարախող սիրտ մը , ու ցաւերովը գալարուսդ աղիք մը :

Սրգարեւ , աեղ աեղ ժողովուրդը պաղեր է եւ ուժացեր հաւասաքի կեանքէն , ու ասոր պատճառը գլխաւորաբար մենք եկեղեցականներս ենք , մենք ջանալու ենք ժողովուրդը մօտեցնելու ոչ միայն նիւթական եկեղեցին , այլ բարոյականին , անոնց ներսը , անոնց հոգին խորքը , շնորհու կերտելու ենք բարացական աղնիւ զգացումներու այնպիսի ամրակուռ տաճար մը , որ զերծ ու աղաս մնայ աշխարհի քանդիչ ու կործանող փորձութեանց փոթորիկներէն ու մրրիկներէն : Աւետարանի ու Ս . Գրքի բոլոր խօսքերէն ու խրատներէն ա՛լ աւելի կենդանի , ալ աւելի ներգործող բանը , մեր եկեղեցականներու կեանքն ու կենցաղն է , մենք պէտք է մեր անձին , մեր խօսքերուն մէջ խտացնենք , մարմնացնենք Քրիստոսի անձնազոհ կեանքին նշանաբանը :

Դուք լաւ գիտէք որ , մեր քանդուած , կործանուած եկեղեցիները մասամբ շնորհեցան մեր սահմանադրական կառավարութեան ու աղդին նպասաներովը , ու ասի մէկ անդամը չէ սակայն , Հայաստան աշխարհն ու Կիլիկիան շատ են տեսեր աղ քանդումներն ու աւերածութիւնները . վկայ բոլոր մեր Անիի ու Սիսուանայ կործանուած տաճարներու եւ հաղարաւոր եկեղեցիներու աւերները . բայց բոլոր աղ չարաշուք աւերներէն , հրդեհներէն վկրչը՝ հայ աղզը կանգուն է մնացեր ու կանգուն և անկործան է պահեր իր հոգիին մէջն ալ այն բարոյական զգացումի , հաւասաքի եկեղեցին , որուն մենք

պէտք է պահապանն ու ախոյեանը ըլլանք : Աշխարհ , ուր կ'ապրինք , մանաւանդ մենք Հայերս , շատ պէտք ունինք աղ բարոյական եկեղեցին , որուն մէջ սակայն աեղ մը չունին և չեն ալ կրնար ունենալ ամէն անոնք , որ բարոյապէս ինկածներ են , աննկարագիր , ծոյլ ութոյլ են : Եթէ կեսանքը պայքար մըն է , աղ կոտի ասպարէզին մէջ դասավիքները արժանի չեն ապրելու : Դուք քարովեցէք ձեր ժողովուրդին , որպէս զի ըլլան միշտ մաքուլ արթուն , հոգիով արի , ու պահեն անազարտ իրենց հայ ցեղին այն բնաւոնմիկ ձիրքերն ու յառկութիւնները , առկունութիւններն ու ձեռներէց ոգին , որոնք ճշմարիտ պահպանակն եղած են մեր աղդային գոյութեան : Զգուշ շացուցէք հայ ժողովուրդը՝ կեանքի այն ամէն մոի ու մղար ընթացքէն , որոնք կեանքը կ'ապականեն , աղնիւ զգացումները կը վատացնեն ու կը փճացնեն :

Հիմա՝ ժամանակները փոխուած են , մեր հին պապերու շինանիները վաղուց անցած , ամէն մտածում , ամէն գաղափար յեղաջրծման մէջ է . յառաջդիմութեան , աշխատանքի ասալարէզը ցոյց տուէք ժողովուզին , մեր արքունութիւնը , մեր կատարեալ աղասազբութիւնը աս փրկութիւնը , մեր կատարեալ աղասազբութիւնը կախում ունի , սահմանադրական ներկայ մեր կառավարութիւնը եթէ կամամայ միայն արդարութիւնը գործադրել առանց կրօնի մնայ միայն արդարութիւնը , այն ատեն մենք ու մեր զրկից ու ցեղի խտրութեան , այն ատեն մենք կեանք մը պիտի իսլամներ իրավէս երջանիկ ու խաղաղ կեանք մը պիտի սկանան է պարիկ քով քովի : Ժողովուրդին քարոզեցէք որ սկանան է պարիկ քով քովի : Ժողովուրդին քարոզեցէք որ սկանան սահմանադրութիւնը , և աշխատան անոր տեւասիրն սահմանադրութիւնը , և աշխատան անոր կանութեան նոյն իսկ իրենց արինին գնովը :

Դուք , հայ քահանայ եղբայրներ , հասկցուցէք ամէն Հայութ թէ մեր աղագան լաւ ու փալլուն պիտի

ըլլաց, թող մեր իսլամ ու Քիւրտ դրկիցներն ալ լու հասկնան որ, պառակառումը, ցեղային ատերութիւնները, կրօնական հին նախապաշտաբեալ մոլեռանգութիւնները՝ մեր հայրենիքին յառաջացման և զարգացման դիմաւոր արգելքները պիտի ըլլան, անջատ ու տարբեր մասածումներ, ցեղի ու կրօնի խարութիւններ, մեր կործանման պատճառ պիտի ըլլան, քան թէ օտար թշնամիներ: Լու հասկցուցէք նոյն խկ մեր թիւրք հայրենակիցներուն որ մենք ներող ու ասպետական ոգի ունեցող ազգ մրն ենք, բայց ճակատագրուած առ երկրին մէջ իրենց հետ կողք կողքի ապրելու. առ նոր փրկուած ու բոնութեան ժանգուած շվթաները փշուր փշուր ըրած սահմանագրութեան չնորհիւ, նոր դարագլուխ մը պիտի սկսինք. ո՛չ իսլամը, ոչ Քիւրտ և ոչ ալ Հայք չկարծէ որ առ հայրենիքի չէնքը կրնայ մէկուն կամ մէկալին ձեռքօպվը միայն շինուիլ, ո՛չ երբէք. հոս առ երկրին մէջ, ամէն ցեղ, ամէն ժողովուրդ իր սեփական ջանքովն ու աշխատանքովը մէկ մէկ շինուածանիւթ պիտի առաջ, ու պատրաստէ, ու ո՞վ ըստ թէ չէնք մը մի միայն քարով ու կիրով կրնայ շինուիլ, ան պէտք ունի այն ամէն նիւթի ու ասալզի, որոնցով միայն կրնայ շինուիլ ու ամբողջանալ մեզ նոմն ամէն տարրերէ բաղկացեալ ցեղերու հայրենիքի փրկութեան չէնքը: Զարամիտ ոգիներ կամ գեռ սակայն, որոնք համիտական սեւ շրջաններու մնացորդներն են, դարձեալ կասկածանքով կը նային դժբաղդ Հայուն, թող չեն տար որ չունչ մը տռնենք, չեն թող տար որ, մեր հին ու նոր վերքերը քիչ մը սպիտանան, մեր ծով ցաւերը մեղմանան, դարձեալ կը հաղածեն, կը հարուածեն, կը սպաննեն մեղի, մեր կիները, մեր կոյս աղջիկները բռնի կիւրամացնեն, ու միւս կողմանէ մեր ագատական ժէօն

թիւրք զինուորական և ոչ զինուորական հայրենակիցները «Օսմանցի ըլլանք միասին ու միասիրտ աշխատինք» կը պօռան ու կը քարոզեն, առանց մտածել ուզելու թէ սիրտ մնացած է, կամ կը թողուն մեր վիրաւոր կրծոց տակ: Մեր խեղճ հայ ժողովուրդը ինչե՞ր, ինչե՞ր չքաշեց վեց հարիւր տարիներէ ի վեր, մանաւանդ համիւտական չարացուք շրջանին, ու նոյն խկ սա սահմանադրական օրերուն: Բայց մենք Հայերս, տոկարով ու համբերելով աս ամէնոււն, յոյս ունինք որ շունչ մը պիտի առնենք, հանգիստ ու խաղաղիկ օրեր պիտի տեսնենք ու ապրինք, վասն զի արժանի ենք ապրելու և իրաւունք ունինք իրեւ զրիւած ու այսքան ատենէ ի վեր անիւրաւուած ազգ մը:

Քահանայ եղբայրներ, քարոզեցէք հայ ժողովուրդին իր պապերուն յոյս հաւատքը, Աւետարանի բարոյական բարձր սկզբունքները, անոնց սրտէն արմատախիլ ըրէք տաերութեան, կոյր կրքի, պատուկտումի, թեթեւամիտ գաղափարներու վատ սերմերը, ու անոնց մաքուր հոգակարներու մէջ սերմանեցէք կենաց բանին կենսատուխուցերէ գուռք անոնց մէկ ձեռքով ցոյց տուէք Փրկչին խոչ արիւնոտ, ուր տարածեց ան իր բազուկները բոլոր մարդկային ազգի փրկութեան համար. Ան խալիր չըրաւ չեթանոսի ու չըրեալի միջեւ, չայուն ու Յոյնին, այլ ամենուն փրկագործութեան, ամենուն աղասագրութեան համար զոհեց ինքվինքը. մեռաւ, որպէս զի կեանք տայ իրեն հետեւողներուն: Սն սորվեցուց՝ դասը տուաւ մեղի անձնագոնութեան: Դուք իրը պաշտօնեան Սն մեծ զոհին վարդապետութեան ու սկզբունքներուն, ձեր օրինակի կեանքովն ու կենցաղովը հաստատեցէք ձեր խօսնակի կեանքովն խօսքերը՝ կրկնեցէք, երեքնեցէք քերը, Ս. Առաքեալին խօսքերը՝ կրկնեցէք, երեքնեցէք.

շարունակ բեմին, տուներէն, մեծին ու փոքրին, մանաւանդ մեր հայ քոյրերուն, աղ կենդանի զոհերուն, յուսով խնդալ ու միսիթարուիլ, նեղութեան առկալ ու համբերել, ու իրենց արցունքու ջերմիկ հաւատքին ու ազօթքին միայնել աշխատութեան օրհնեալ կեանքը :

Դարձեալ կոչում կ'ընեմ ձեզի, ձեր զգացումներուն, քահանայ եղբայրներ, մի՛ մոռնաք, մի՛ մոռնաք ձեր նահատակ ժողովուրդին այրիները, սաէպ այցելեցէք անոնց, միսիթարեցէք անոնց խոցուուած սիրտերը, անոնց ամուսիններու իրենց վերջին մահուան վայրկեաններուն երբ կացիններու, եարադաններու տակը կը յօշուուէին, երբ սուրով ու գնդակով կը սպաննուէին իրենց անողորմ թշնամիններուն ձեռքով, ձեզի ուղղուած էր իրենց վերջին նայուածքը, վերջին խօսքը, «Տէր Հայր, ընտանիքս անմիսիթար մի՛ թողուր, Տէր Հայր, որք գաւակի անտերունջ ու անտէր մի՛ ձգեր, դու պաշտպանէ զանոնք» : Ահ, քահանայ եղբայր, աղ այրին ու որբուկը մեր անմեղ նահատակ ժողովուրդին սուրբ ու կենդանի աւանդներն են. միսիթարենք, յուսադրենք, պաշտպանենք զանոնք :

ՀԱՅՈՑ ԱՅՐԻՆԵՐ

Իսկ ձեզի ինչ ըսկմ, ով իմ այրի հայ քոյրերս, գրիչս յառաջ չերթար Զեզ գրերս, միտքս ահաւոր ու քստմնասալրու խորհուրդներու մրրիկներովը կը խըռովի, սիրաս յուղմունքով ու աչքերս արցունքով կը լեցուի, բայց լարով կարելի չէ լացողները միսիթարել: Զեր սրտակեցէք վիճակը ծանօթ է ինձի, Զեր սրտի կացութիւնը, Զեր հոգեկան ու նիւթական գրութիւնը յայանի. սակայն աս ամենուն միսակ դարմանը, միսակ պայմանը հայ կնոջ մասնայասուկ աղնիւ ու պարկեշտ կենցագավ աշխատին է: Զեր բարոյական ու փիզիքական բոլոր ուժերնուով կոչում ըրէք, սրբեցէք ձեր աչքերուն աղի արցունքները. չեմ կընար ըսել թէ ձեր վիրաւոր սրտերուն վերքերն ու ցաւերը այսօր կամ վալլ կըրնաք մոռնալ, բայց առանց մոռնալու այդ կակծանքները՝ անսպայման աշխատերու էք ինչ գործ որ ցոյց արուի ձեզի, աղ աշխատութիւնը, աղ զբաղմունքը՝ պիտի միսիթարէ ձեզի, վեր պիտի բանէ ձեր կեանքը բարոյական սայթաքումներէ ու անկումներէ, ձեր աշխատանքը պիտի ըլլայ նաև ձեր ազօթքը:

Դուք մայրեր էք, սիրելի տմուսիններ ու զաւակներ կըսմանցնող մայրեր, բնութիւնը սակայն ամէն տառապանքի, ամէն վշտի ու զրկումի տոկալու բարոյական ու հոգեկան ուժով ու զգացումով օժտած է մայկան միսիթարէ ձեզի, վեր պիտի բանէ ձեր կեանքը բարոյական սայթաքումներէ ու անկումներէ, ձեր աշխատանքը պիտի ըլլայ ինչպէս արիացան, ինչպէս առաքինացան քոյրերը

պարսկական հարստահարութեանց ատենն. երբ Հայաստան աշխարհ արիւն արցունք կը թափէր:

Աւարտյրի խօսնակն Եղիշէ, ի՞նչ յուզիչ ու գեղեցիկ կերպով կը նկարագրէ, կը պատկերացնէ անոնց դիւցազնական ու առաջնական չքնաղ կեանքը: Ան իր «Տիկնայք փափկասուն Հայոց աշխարհն» արցունքոտ պատմութեանը մէջ կ'ըսէ, «երբ անոնք զրկուեցան ամէն բանէ, առնէ, ինչքէ, ամուսինէ ու սիրելի զաւակներէ, իրենց պատիւն ու հաւատքը անդիծ ու անընաբարելի պահելու համար՝ նախամնածար համարեցին ապաստանիլ իւներու ծերպերը, քարայրներու ծոցը, պատէն վիրաւոր այծեամներու պէս մերժեցին աշխարհի փափուկ կեանքը, ու սրան խոտերով մնանիլ, ձեռական աշխատութեամբ հոգալ իրենց օրապահիկը, մոռցան անոնք կանացի փափկութիւնները: Անոնք իրենց անձին մէջ քահանանսներ ևղան, իրենց սիրաը սամար ու հոգիները խորան կանգնեցին, ուր աղօթեցին ու լացին արցունքներուն ամէնէն դառնագոյնստվ, սաղմոներգուներ ևղան հոգեմբունջ»: Անոնք, Պարսկական մոլի ու լիսի ամէն հետապնդումներէ բարձր ու մաքուր պահեցին իրենց անունն ու պատիւը: Անարգեցին աշխարհի ամէնէն հրապուրիչ ու շացուցիչ պերճանքն ու կեանքը, ոչ միայն աղօթքով, այլ և աշխատանքով միփթարուեցան ու միփթարեցին:

Նոյն դժբաղդ ու սեւ ճակատագիրը չէ ունեցեր միթէ հայ կինը՝ հին դարերու շրջաններէն սկսեալ՝ մինչեւ մեր օրերը, կեանքի, պատիւի ու ինչքի անապահովութիւնը, բարբարոս ու լիսի խուժանին, վայրագու աղէտ քրդին սուրն ու վաւաշոս նայուածքը շարունակ հալածներ ու տանջներ է զինքը՝ բայց ան՝ իր ցեղին

մասնայատուկ արիութեամբը, էգ Յովապի մը պէս միշտ ցցուած է իր հալածովին դիմաց և մնացած է բարձր և անմաչչելի:

Հարցուցէք ձեր մշեցի, ձեր սասունցի քարի ու սարի քոյրերուն, ա՛խ անոնք իրենց դուռւթեան օրէն զգացին զուլումի ու տառապանքի վէրքին կոտուանքը իրենց լանջքին տակ, արցունքի այրող շիթերը՝ իրենց բիերուն վրայ: Հայ կնոջ կեանքը՝ մամնաւորապէս Հայաստանի մէջ, կենդանի նահատակի, անմուռնչ մարտիրոսուհի կեանքն է եղած: Շաքէները, նազենիները Սամայ ու Բինկեանի սարերուն վրայ: Իսկ Կիլիկեան վերջին ահաւոր ջարդին տաեն՝ Զարուհիներն ու Շուշաններ՝ մեր Տաւրոսի ու Ամանոսի (Հայ լոռ) բարձունքներէն սուրի ու հուրի մէջ ցոյց տուին հայ ցեղին զիւցազնութիւնի անվեներ ու անձնազն ոգին՝ սպառութիւն ու հիացում պատճառելով նոյնիսկ իրենց անդիծ պատիւը բռնաբարել ուզող մոլի ու լոկիրչ խուժանական Զոյիրներուն:

Ո՛վ սպաւոր այրի քոյրերա, Մեծ Հայաստանի մէջ ձեր հայ քոյրերը եղերամայեր կը դասնացին հարմութեան քողը երեսնին ծածկած օրերնին, բայց կիլիկիոյ մէջ զուք այնպէս չէիք. ու հիմա եղաք այնպէս...: Հակասահմանաղբական խուժանին բիրա ու անտղաք ձեռքը Զեղ ալ խմցոց մինչ ցմրուր՝ զուլումի բաժակը դառն աղի:

Գիտեմ և կ'զգամ Զեր ծով ցաւերուն խորութիւնն ու գառնութիւնը. ես իմ աշքալս տեսաց ձեր սնտանեին ու անհանդուրմելի կացութիւնը, տեսայ ձեղի մոխիներու վրայ նոտած ձեր անհայր որբաւկներէն շրջապատուած, նոյն սիրտ բղկատող վիճակը Համայ սա-

բերէն մինչեւ Ատանայի դաշտորայքը . ողջակիզման դոհարանն եղող Միսիսէն սկսեալ՝ մինչեւ Հայ լեռան բարձունքներն ու հովիտները :

Դուք , գիտեմ՝ կրեցիք անլուր տուայտանքներ , ինչ որ լալով ու աղեխարչ բառերով ալ պատմեցիք ինծի , տեսաք ամէն հակամարդկային հարէ՛ժ ու հրէ՛շ խուժանին քստմնեցուցիչ արարքը , որ իբր անջնջելի սեւ առատ մը պիտի մնայ յաւէտ մեր օսմ . ասհմանադրութեան հակտին վրայ :

Չեր նահատակ քոյրերէն շատեր՝ իրենց կեանքն ու պատիւը վաւացոտ ձեռքերու չյանձնելու . համար , նախամեծար համարեցին ո՞ղջ ո՞ղջ իրենց կեանքի բոյնը լավիլուղ լոցերու մէջը նետուիլ , այրիլ ու ձենձերուիլ , Սիհանի ու ծիհանի ալիքներուն ծոցն ապաստանիլ , խեղդամահ ըլլալ , ու քանի՛ քանիներն ալ միջին դարու ոճդամահ ըլլալ , ու քանի՛ քանիներն ալ միջին դարու ոճդամահ ըլլալ ու նոյն իսկ Ներոնը ամցցնող ու գերազանցող բանակարութեանց ենթարկուելէն յետոյ՝ յօ՛շ յօ՛շ յօշուուեցան իրենց սիրելի ամսութիներուն հետ՝ կացին երու ու եարաղաթներու տակը : Գազանաբարոյ խուժանը՝ ո՞չ մէկ բան պակաս ձգեց , մօրը ծնկներուն վրայ մորթեց անոր մէկ հատիկ հոգեհատոր զաւակը , ու ատ հոգեսարուս վայրիեաններուն՝ ա՛խ , քանի՛ քանի՛ դժբախտ մայրեր խեղագարեցան : Թերեւս երկինք ու երկիր իրենց սանդծուած օրերէն ի վեր՝ այսպիսի հիւաղյին , այսպիսի ահռելի բարբարոսութեան մը ականադացյին , աղած չէին եղած : Երկինք սասանեցաւ , անզգայ քարերն ու ծառեր քատմնեցան , ու հողը մարդկացին արլսնով ներկուեցաւ , քաղաքներ ու գիւղեր դժոխք ու սպանդանոցներ դարձան : Ու լեռներու քարանձաւները , Կիլիդանոցներ ձարձան : Ու լեռներու քարանձաւները , Կիլիդանոցներ ձարձան :

բաղդ հայ կոյսերու , փոքրիկ անմեղ մանուկներու սրբամամիկ լացքն ու կոծանքը կ'արձագանգեն կարծես գեռ մինչեւ հիմա :

Ու այս ամէնը տեսաք դուք ձեր լացող աչքերով , լսեցիք ձեր ականչներով : Յիշեցէք , մի՛ մոռնաք արի ու ու դիւցազնուհիի կեանքը ձեր նահատակ քոյրերուն . անոնց արիւնոտ ու բոցերու մէջ ողջակիզուած մարմինները՝ ձեր աչքին առաջքը բերէ՛ք . օ՛հ անսնք ձեր հայ ցեղին , ձեր սեւին ԺԱՆ Տ'Ա.Բ'ԻՆՈՒՐ'Ն են , հայ կանանց խական ախպարները :

Գիտեմ ձեզմէ շատերը՝ չուզեցին վերադառնալ այն տունը , մանաւանդ Միսիսի և Սնախոքի մէջ , որուն քանդուած պատերուն ու շմմքին վրայ գեռ սիրելիներու արիւնի հետքերը կային , ձեր մանկիկներուն ջախախիւած գանկերը , ձեր եղբայրներուն ու հայրերուն այրած ու ածխացած ոսկորները դէզ առ դէզ : Ա՛խ դուք սոսկացիք և գեռ կը սոսկաք այն կողմին իսկ նայելու , ուր եղեանագործութեանց ամէնէն սոսկալին գործեց անողոք ու անսիրա խուժանը և ուր յետոյ սահմանադրական կառավարութիւնը՝ ձեր աւերած տան արիւնոտ մոխրակոյտին վրայ՝ մէյմէկ տնախներ շինեց , որոնք բացուած գերեզմանի մը ցուրտ ու տիսուր երեւոյթը ունին : հոն է ձեր սիրելի նահատակներու վկայարանը , ուր գեռ կը թեւածեն անոնց վիրաւոր հոգիները . թէեւ չերթաք իսկ հոն , բայց ձեր խոցոտուած սրտի խորանը հոն է , տաճարը՝ արիւնաներկ ձեր արտմաթախիծ հոգիներուն : Ու երբ մեր օսմ . աս դժբախտ երկրին վրայ՝ տիրէ կատարեալ ապահովութիւնն ու խաղաղութիւնը . գացէ՛ք , գացէ՛ք հոն , գացէ՛ք ձեր ուխտի , սրտի ճամբան է ան , հոն աղօթեցէք , հոն լացէք , եթէ երբեք արցունք մնա-

ցեր է ձեր աչքերուն մէջ, հոն թափեցէք ձեր բուռ բուռ
արցունքները աղի: Համբերեցէք սգաւոր քոյրերս, մեծ-
ցուցէք ձեր որբունկները, որոնք պիտի վերաշննեն իրենց
քանդուած օջախը պապենական:

Նայեցէք, զեռ հոն է ձեր գիւղի կիսափուլ ու հըր-
կիզուած եկեղեցին՝ ձեր սրտի վէրքերուն պէս սեւ ու-
ցցուն պատերով, գացէ՛ք հոն ուխտի, գացէք, փոյթ չէ
որ ադ սրբազն վայրերէն չի լսուիր այլ ևս ամէն առ-
տու իրիկուն զի զօղանջը կոչնակին, որ երբեմն ձեր
հաւատացեալ ամուսինները Ասսուծոյ տոննը կր հրաւի-
րէր, փոյթ չէ թէ հոն չերեւիր այլեւս ձեր գիւղին ըարէ-
ու անձնազո՞ն քահանան, որ իր սիրելի հոտին հետո յօ-
շոտուեցաւ փե՞տ փե՞տ, դուք, այրի՛ քոյրերս, Ե. Դա-
րու ձեր հայ քոյրերէն օրինակ առէք ձեր ցաւի քոցե-
րու ձեր հայ քոյրերէն օրինակ առէք ձեր ցաւի քոցե-
րովը ճենձերուով սիրալ՝ խորան, ձեր ալօմքը ճոգե-
մրմունչ խունկ անուշարոյր, ձեր աղի արցունքը թող
մեր տաճարներուն, մեր տեհր ու քանդ եկեղեցիներու
վաղուց մարած կանմեղին խոլ րլայ ու դուք եղէք ձեր
անձին մէջ ձեր հոգիներուն խորքը՝ կենդանի տաճարներ:

Թող անշա՞ն ու անսի՞րա աշխարհ՝ հիանայ ձեր
առաքինական կեսմաքին ու կենցաղին վրայ, թող ձեզի
առաքիցնողները ամօթահարին ու կարմրին ԷՔՊԵՌ ԱԼ-
ԱՅՀԻՆ, ատեանին ու իրենց խողին առջե, թող օտար
կինը՝ ձեզմէ սորվի տառապանքին, գուլումին սակալու,
համբերերու դասը, հաւատքին յաղթանակի հոգերզը,
պատիւի անրանաբարելի նախանձախնդրութիւնը, թող
Ասսուած վերէն տեսնէ իր բուլանգակ արարածներու
մէջ, Էն չընալը, Էն արին, Էն բարին՝ հայու կոնջ սրաին
ու կեանքին մէջ, որ արիւն արցունքով շաղախուած,
լացքի ու կոծանքի լարերով հիւսուած որդինի զգացում-

ներով օծուն տիեզերք մըն է, այնքան գեղեցիկ քան
սա տիեզերքը: Թո՛ր երկնային հին նահասակունիները,
բոլոր որբունկները, նախանձին՝ կենդանի ու սուրբ նա-
հատակունիներուդ կեանքին, հրեղէն վերին լուսափե-
տուր հոգիներն իսկ՝ ապշին ու հիանան ի աես ձեր հրեշ-
տակի մարմնի սուրբ ու վաեմ հոգիներուն, որ գիտէ
համբերել վշատց մէջ. գիտէ արիանալ փորձութեանց
փոթորիկներուն մէջ:

Ո՞վ տարապաղդ այրի քոյրերս, յիշեցէ՛ք, յիշեցէ՛ք
ձեր սիրելի նահասակ ամուսինները, կաթողին դաւակ-
ներն ու սիրակցորդ եղբայրները, որոնք իրենց տղէտ
խղամ հայրենակիցներուն մողեսանդութեան զոհն եղան,
օսմաննեան սահմանադրութեան անմեղ նոխազները
Սնոնք թէեւ շատ դժնակ մահով մը մահացան, բայց
կապին ու պէտք է յաւէտ ասպիրին ձեր մշատիւն սրտե-
րուն էն նուիրական ալքերուն մէջ, դուք միշտ զգու-
րուն անանց սուրբ ու խնկելի անունն ու յիշատակը
շացէ՛ք անանց սուրբ ու խնկելի անունն ու յիշատակը
սրբապլեկէ: Ու թէեւ աւաշ ձեր արցունքոտ աչքերուն
առջե չունիք անոնց հոգակոյտները, աիիկ մը սև հողն
աղիկ համբերէն հոգիներէն՝ ո՛չ մէկ բան պիտի կրնայ
ջնջել ու սրբել:

Քոյրերս, յուսով մխիթարուեցէք, նեղութեան
համբերեցէք, ձեր արցունքոտ ու ջերմագին ալօմքին
միացուցէք աշխատութիւնը: Շատ խնամով մեծցուցէք
միացուցէք աշխատութիւնը: Շատ խնամով յոյսի
ձեր որբ Եալրուները. անոնք ձեր վիրաւոր սրտին յոյսի
ծաղիկներն են, ձեր մարած օջախին վերջին կայծը, ձեր
ծաղիկներն են, ձեր մարած օջախին վերջին կայծը.

կրթեցէք զանոնք բարի ու արի զգացումներով . ու քիչ տարիներ յետոյ՝ զանոնք պիտի տեսնէք ձեր քանոդուած բրյուխն շուրջ ու հօրենական աւերուն երդիքին առակ՝ ճիվան հասակով մեծյած, մտքով զարգացած, որոնք պիտի լլան ձեր խորտակուած ու խոչտանգուած կեանքին նեցուկը : Այս, յուսով խնդացէք, յուսով աշխատեցէք ի սէր ձեր առ անմեղունակ հոգեհատորներուն, այրիութեան ու գժբարդութեան բոլոր նեղութիւններուն, բոլոր զրկումներուն համբերել գիտցէք, հայու կնոջ մասնայատուկ ջերմուգին հաւաաքով՝ լեցուցէք ու ջեռուցէք ձեր հոգիները, ձեր կեանքը, ու ան ատեն դուք պիտի զօրանաք, պիտի արիանաք իբր զիւցազնուհիներ, առանական ուժով մը մաքառելու կեանքի ամէն փորձութիւններուն դէմ, բարոյական ամէն մաղրանքներուն, ամէն անկումներուն դէմ: Նայեցէք, նայեցէք ձեր շուրջը, ձեր որբուկներուն պֆտուն ու կայծկատուն աջուկներուն, ձեր սև սուգերով ամպամած կեանքի երկնքին աստղերն չեն անոնք, խօսուն հրեշտակները՝ ձեր վրշտակոծ սրտի բոյներուն :

Դուք սրբանոցներու մէջ՝ զաւակներ ունիք, անսօնք
ազգին ալ զաւակներն են, քանի մը տարի վերջը՝ անկէ
դուրս պիտի գան ձեր տղաքը ուսմունք ու արհեստ
սորված. դուք անսնց համար հոգ մի՛ լնէք. որբախնամ
ու բարեսիրա մեր ազգը կը հոգայ ու կը խնամէ իր ան-
հայր զաւակները. դուք հոգ ու խնամք տարէք ձեր
քով մնացածներուն. անսնց քովը մի՛ լաք, ձեր ար-
ցունքը մի՛ ցուցնէք, ձեր երգը՝ աշխատութեան երգը
ըլլայ, ձեր կեանքը ձեր ընթացքն ու կենցաղը՝ օրինա-
կելի թող ըլլան: Հայ կոչ պարկեշտութիւնը, հայ այ-
րիներու համեստութիւնը՝ թող փայլի, թող երեւի ձեր
վրայ:

Զեր ո և է վիշտը, կարիքն ու պէտքը խօսեցէք
քահանայ եղբայրներու, եթէ ո և է մօտաւոր ազգական
մը չունիք. քահանաները չէ մի որ մեր ցափի ու վշտի
կեանքին մխիթարութեան ժիր ու անձնուէր պաշտօն-
եաներն են. սուզի ու սգաւորի տան զուարթութեան,
հաւատքի ու քաջալերութեան հրեշտակները մար-
յոյշի, հաւատքի ու քաջալերութեան հրեշտակները՝ որ կոչուած
են հայրն ըլլալ որբին ու որբեւայրին, պաշտպանն ու
նեցուկը՝ տնասնկին ու կարուան, չէ մի որ ծառաներն
են այն բարի Աստուծոյս որ կըսէ, «Ես ամէնուն հայրն
եմ, ես կը որբեմ արցունքները լացող աչքերուն, ես կը
մխիթարեմ սգաւորները. ինձի եկէք, ո՞վ ցաւերու ու
տառապանքներու բեռան տակլի ընկճուածներ, ես ձեզի
հանգիստ ու խաղաղութիւն պիտի տամ»։ ուրեմն քահա-
նային, առ Աստուծոյ ծառային կոչումն ու որբա-
զան պարտքն է՝ հասնիլ հոն՝ ուր ինկած մը կայ, վա-
զել, փութալ հոն՝ ուր լացող մը կայ: Դուք, ո՞վ հայ
այրիներ, ճակատագրային դժբաղդութեան ծովն ինկած
թշուառներն էք, ու ասի ո՞՞ հայ քահանան չգիտեր
թշուառներն էք, Բայց գուք, ձեր բոլոր այս ահարկու կացու-
ու չզգար: Բայց գուք, ձեր բոլոր այս ահարկու կացու-
ու թեան, ձեր բոլոր տառապանքներուն մէջ՝ առնական
կորով մը, ինքնոգնութեան զօրեղ ուժ մը ցոյց առեք,
ձեր քրքրուած բոյնին մէջ ոչ մէկը ունիք, ուր անհայր
ձեր քրքրուած միայն մայրը, այլ և հայրն էք ու պիտի
որբերնուգ ոչ միայն մայրը, որով անսնք ապագային ոչ միայն
ըլլաք: Սնոնց մատղաշ ու մաքուր հոգիներուն, անրիծ
արտաքարտ մէջը զրէք, սերմանեցէք այն ամէն լաւագոյն
սրաերուն մէջը զրէք, սերմիկները, որով անսնք ապագային ոչ միայն
զգացումի սերմիկները, որով անսնք ապագային ոչ միայն
ձեր արցունքները պիտի սրբեն, խոցառաւած սրտերնիդ
պիտի մխիթարեն՝ այլ և կեանքի, ինչքի, պատուոյ պաշտ-
պիտի մխիթարեն՝ պիտի մոռցնել տան բոլոր
պահութեան դասերը սորված՝ պիտի մոռցնել տան բոլոր

անցեալ տխուր ու արիւնոտ անցքերու պատմութիւններ :

Զեր կեանքի նշանաբանը թող ըլլայ անվաստ ու
յամառ աշխատութիւնը, ձեր յոյսը, ձեր վասահութիւնը
դրէք մի միայն ձեր սեփական աշխատութեան վրայ։
Եթէ մարդու մը կեանքին ամէն երեւոյթներուն, ամէն
անկում ու յիշացքջումներուն մէջ շատ բաներ պակսին
առնուին իր ձեռքէն ու անի զրկուի ամէն բանէ որ
կեանքը կ'երջան կացնէ, աշխատանքը սակայն, ան օրհ-
նեալ, սրտապնդիչ, երկնային ուժք պէտք չէ որ պակսի։

Մարդը՝ իր ստեղծուած օրէն աշխատելու, իր ձեռքին ու մտքին ուժովը իր հացը ճարելու համար սահմանուած է. «քու ճակախիդ քրափինքովը հացդ ճարեն և ուտես» ըստուած է անոր. Նոյն իսկ կենդանիներն ալ առդասը չեն տար մեզի: Աշխատանքը՝ կեանքին էական պայմանն է, ան օրհնութիւնն է մեր բովանդակ կեանքին: Ծովութիւննը՝ անգործութիւնը՝ ամէն աւեսակ չարիքներու, ամէն մոլութիւններու. մայրն է ու արմատը ըստուած է, մանաւանդ կիններու համար, ծոյլ ու անգործ կինները՝ այ աւելի հուա կը մոյին ու կը մոլորին:

Զաշխառող ձեռքերը՝ պէտք չէ որ բերան ունինան ,
վասն զի անսօնք արժանի չեն ասլիկերու : Երբ Կիլիկեան
ահաւոր դէպքը աեղի ունեցաւ , երբ շատեր տունէ ,
ինչքէ զրկուեցան , չորաբնի հայի կարօտ մնացին , վրան-
ներու առակը՝ չոր գեանի , հողի ու մոխիրի վրայ նստան ,
սահմանադրական կառավարութիւնը մէկ կողմէն , ամ-
բողջ Պոլսոյ ու արտասահմանի հայութիւնը , Հ . Բ .
Միութիւնը միւս կողմէն՝ նպաստներ ու օգնութիւններ
հասցուցին , ու երբ քիչ քիչ դժբաղդ արկածեալներ ինք-
զինքնին գտան , Պոլիս Պատրիարքարանը՝ որբակինամ

ու այրիտիմնամ յանձնաժողովներ կազմեց, պատուիրակ-ներ խրկեց, իրեն առաջին գործն եղաւ հայ այրիներուն ապրուսաի ապահովութիւնն ու ձեր որբերուն պաշտպանութիւնը: Բոլոր հայ աղջը մորմոքեցաւ լացաւ ձեր վիճակին վրայ. Պողոէն ոչ միայն Պատրիարքարանը, այլ կուսակցութիւններն ալ իրենց կողմանէ հասցուցին բժիշկ, դեղ, զգեստեղէն, օրոնց մէջ առևանայ օրիորդ Սաթենի Օհանչանեան, Տիկնայք Զապէլ Եսայեան և Ար- Սակունի Թէոդիկ եկան Կիլիլիա, վաղեցին բանտէ բանտ չակունի թէոդիկ եկան Կիլիլիա, վաղեցին բանտէ բանտ միսիթարեցին ողջ մասցած ըլլայնուն համար չպիտաֆի զար- նուած Հայերը. յուսազլեցին, պատապնակեցին, լացին ձեզի հետ, ու միւս կողմէ միսիթարեցին, պրեցին ձեր ձեզի հետ, ու նոյն խակ Խղմիր, Պոլիս, արտասահման արցունքը ու նոյն խակ Խղմիր, Պոլիս, արտասահման ձեր հայ քոյրերը սեւ ու սգաւորի զգեստաներ հագան, ձեր հայ քոյրերը սեւ ու սգաւորի զգեստաներ հագան, հեռուէն ողբացին ձեր աղեխարշ վիճակը, խառնեցին իրենց գասան արցունքները ձեր աղի արցունքներուն:

Հայ Աղջը հասկցուց ձեր ամուսնամբը ապրուլ,
ձեզի այրիացնալ խռովանին թէ՝ եթէ աշխարհ ու Աստ-
ռած մոռնան հայ ցեղը, Հայը՝ Հայը չմոռնար, նոյն իսկ
եթէ աշխարհի վրայ մէկ հատիկ մնայ ան: Ձեր պրտեկ-
ները ցուցակագրուեցան ու կարելի եղածին չափ անոնցմէ
մաս մը պաշտպանուեցան մանաւանդ Պատրիարքարանի,
ու Որբափնամի և Այրիակնամի պատուիրակ Սարգս-
էք. Առին գիւեր ցերեկ աշխատեցաւ, Կիլիկիոյ քար ու
քանդ վայրերը վրչուցաւ, լեռնէ լեռ, ձորէ ձոր, որուն
անձնագործ չափերը Կիլիկեցիք չպատի մառնան երփաք:
անձնագործ չափերը Կիլիկեցիք չպատի մառնան երփաք:

Որբանոցներէն յետոյ աշխատանքամբ բարեւ՝
կայն գժբաղդաբար, նպաստի ու ողորմութեան վար-
ժուովներէն ոմանց շատ ծանր եկաւ աշխատելով՝ հա-
ցագին առնելու առաջարկը. շատեր խուսափեցան, մեր-

ժեցին աշխատութիւնը , բայց յետոյ հասկնալով որ աշխատանոցին մէջ ո՞չ միայն հացագին մը պիտի առնէին ։ այլ կարուծեւ պիտի սորվէին , արհեստի մը տէր պիտի ըլլային ու յետոյ պիտի կրնային ինքնին հայթայժմել իրենց օրապահիկը և պիտի կերակրէին՝ առանց ասոր անոր կարօտ մնալու՝ իրենց քով մնացած որբուկները : Հաճնոյ մէջ , ուր 1500էն աւելի դժբաղդ այրիներ կան 4—5 զաւկի տէր , երբ բացուեցաւ մանիսայի , զարիփիկի , ասեղնագործութեան , գուլպայաշնութեան ու գորգի աշխատանոցներ , բոլոր այրիները՝ սիրով ու գոհունակ սրտով ձեռնարկեցին աշխատութեան : Աւանայի , Տարսով , Միափառ և Գօղօլուխի այրիներուն բացինք կարի , գուլպայի աշխատանոցներ , ուր հարիւրաւոր այրիներ սկսան աշխատիկ :

Այսատելու բոլորովին անկարողները բացառութիւնն
համարելով, Այրիափնտամի հրահանգին համեմատ բնա-
կան էր որ ձեռքքէ նպաստ առնելին, իսկ կարողները
հարկ անհրաժեշտ էր մասնակցելին աշխատութեան:

Ո՞վ տարսաբախատ այլի քոյլերս , եթէ դուք ոչխա-
տելու կարողներուն շարքին ու կարգին մէջ կը գըտ-
նուիք , անպայման աշխատելու էք : Գիտցէք , ու լաւ-
համոզուեցէք որ , նախասար , ձեռքէ տրուած ողորմու-
թիւնը , Ձեր բարոյական կարովը կը չլաւէ , կը սպան-
նէ ձեր մէջ արժանապատութեան աղնիւ զգացումը ,
կ'աւրէ , կը ցեխոտէ ձեր պարկեցաւ ամօթխածութիւնը ,
որ հայ կնոջ փառքն է ու մեր տառապեալ ցեղին միխ-
թարութիւնն ու պարծանքը : Հայ կինը մուրացիկ չկրնար
ըլլալ , ու չէ եղած երբէք . զուրումի դարերը , ջարդի
ու թալանի բիրտ ձեռքը չեն կրցեր ու չպիտի ալ կըր-
նան ընկճել ու նուաստացնել հայ կնոջ , հայ այրիին վե-

Հայ կինը, ուր որ ալ ըլլայ, բաշ գրիքը մէջ ալ գտնուի, իր բոլոր առաւելութիւններուն, բոլոր

առաքինութիւններուն մէջ էն չքնաղը, էն գեղեցիկը էն անուշաբոյր ու անրիծ ծազիկը իր համեստութիւնն է, իր առածի կարգ անցած պատուոյ նախանձախնդրութիւնը: Ո՞վ այրի հայ տիկին, դու կրնաս չարաշուք բաղդին բերմամբ չորաբեկ հացի մը կարօտ մնալ. բայց փոյթ չէ ատի, զի կրնաս զայն ձեռք ձգել աշխատութեամբ ու քրախնքով մաքուր ճակախիդ. իսկ եթէ ան կարող ըլլաս, Հայ ազգը քեզի կարօտ ու մոօթի չձգեր: Մերկութիւնդ ծածկելու համար՝ կրնաս լաթի կտոր մը գտնել կամ քու հեռաւոր հայ քոյրերդ քեզ կը հացնեն հալաւներ, բայց ո՞չ, երբ դու մէյ մը բարոյական ան կումներ ու սայթաքումներ ունենաս, երբ պատիւդ աշխատաւորես, աղ մերկութիւնդ, աղ ամօթդ ո՞չ մէկ լաթով կրնաս ծածկել: Հացը, ուտեկիքը կրնաս ծախու առնել կամ զթուած ձեռքէ մը ստանալ, բայց ո՞չ պատիւը, վասն զի անի չծախուիր որ գնես: Գիտեմ և վասահ իսկ եմ որ դու կեանքիդ ու գոյութեանդ չափ կը սիրես պատիւդ, ես հոս կը չեշտեմ ալ աւելի, վասն զի աղ պատիւը ամբողջ քու հայ ցեղիդ է, նահատակուած արիւնաներկ ամուսնոյդ է, ծերունի հայրիկիդ ու սիրեցեալ եղբօրդ, որոնք աչքիդ առջեւ սրով ինկան, կացիններով յօշոտուեցան: Ու շարունակ, ո՞վ իմ այրի հայ քոյրերս, ձեր ականջին ու սրտին հնչեն սուր եւ ուժգին շեշտով մը՝ ձայնը ձեր նահատակ ամուսնին ու եղբօր. «Աշխատէ՛, համբերէ՛, զաւակներդ մնացուր. բարձր պահէ պատիւդ ու մաքուր»:

Սո ձայնը զգոյշ պահէ ձեզի կեանքի ամէն փորձութեանց պահուն, թող ձեր անբաղդ փոքրիկներու սէրը՝ զօրացնէ, արիացնէ Զեղի. թող երկինք կորով ու քաջութիւն ներշնչէ Ձեր հոգիներուն. որպէս զի յուսով

սրտապնդուիք, նեղութեան համբերէք, ու ձեր արցունքոս չերմիկ աղօթքին միացնէք ձեր կեանքին միակ միսիթարութիւնը, միա՛կ օրհնութիւնն եղող աշխատանքը: Ու մի մոռնաք ձեզի ձօնած սա երգս երգել առանց արտոնչի, առանց արցունքի և ոչ առանց յոյսի որ ձեր կեանքն իսկ է ու պիտի ըլլայ:

Լոյս տուր մեզ յուսին, լոյս տուեք ասողեր, Թողլ չմբազին մեր յոգնած բիբեր. Արեւ, տուր ծագէ, լոյս տուր մեր աչքին, Արեւը մարած մեր դժբաղդ կեանքին:

Գիւերն անեուն ցերեկն օրն ի բուն Կ'աշխատինք կարենիք չենք զիսեր որուն, Նապիկ, օրջազգես ու զարդարանիքը, Իսկ մեր բաժինն է տաժանք պատանելք:

Թել թել դերձանով փողկապ, բաւկինակ Կ'ասեղնազործենիք, աշխ, միւս զիխահակ. Տեսիք յլոօշին, տանրելան նրբին, Թել թել մեր միսեն հիւսած ենք անզին:

Թել թել դերձանով պատառի վրամ՝ Պէս պէս ձեւերով նուրբ ծաղկի նըման Բանած ենք տեսիք ծաղկիներ նշխուն, Մեր կարիկ կարիկ արցունով օծուն:

Մեր երգի է անե՛ծ մեր տուն խնդողին՝ Անե՛ծ մեր տափուկ օջախ մարողին. Հայ այրիներն ենք, կ'այրին մեր սրտեր, Մեր տունն ու զլուխ սեւ սուզ է պատեր:

Մեր անհայր որբեր հաց կ'ուզեն մենն
Սիրուն աշուկներն կարմրած լալի,
Մեր վերն է խորունկ, մեր ցաւերն են ծով,
Կ'անցնին մեր օրեր կոծով կոծանեով:

Բայց օրհնեալ ըլլայ աս գործ աշխատանի,
Որ մեզ մոռցընէ կեանքին տառապանի .
Փոյք չէ թէ գուլպան ու սա տանըելներ
Թէլ թէ մեր միսէն լալով ևն հիւսեր:

Լոյն տուր մեզ, լուսին, լոյն տուեք ասդեր,
Ախ կը մբագնին մեր յոցնած բիբեր.
Արեւ, ոռու ծագէ յոյսը մեր սրտին
Արեւը մարած մեր դժբախտ կեանին :

Z4308 OFFICE

Ձեզի է խօսքս ո՞վ Կիլիկեան Հայոց աշխարհին ան-
տերունչ որբուկներ, Սիառւանսայ սեպ սարերուն, Հաճ-
նոյ ժեռուտ բարձունքներուն, Ամանոսի ցցուն կատար-
ներուն, Ատանայի արիւնաներկ դաշտերուն, Միսիաի
ծաղկածին հովիաներուն նորաբոլոսջ կեանքի ծաղիկներ,
Սիհունի ու Ճիհանի ափերուն անբիծ շուշաններ, Քրքըր-
ուած, քանդուած սրտի բոյներէն վար ինկած ո՞վ ան-
փետուր թուչնիկներ, ծնողազուրկ ու մայրակորսոյ հէկ
գառնուկներ: Դուք որ չար զուլումին արիւնի ու ար-
ցունքի ամենադառն բաժակը ըմբեցիք մինչ ցմրուր,
բիրտ ու անողոք ձեռքերով, որ խեց ու բաժնեց ձեզ
ձեր հօրենսական գգուոտ գրկերէն, ձեր ծնդասէր մայ-
րիկին վիրաւոր կրծոց վրայէն:

Թէեւ գիտեմ, ձեզմէ շատեր՝ փոքր են և անդիտակից
իրենց չուրջ անյած դարձածներուն, բայց շատերնիդ ալ
բաւական խելահաս էք կարդալու ու հասկնալու չափ
առ իմ ձեզի ուղղած հայրական խրատներս ու խօսքերս։
Ուշադիր կարդացէք զայն ու մի՛ մոռնաք նաև պատմել
ձեր փոքրիկ եղբայրներուն ու բաղդակից ընկերներուն։
Ա՛վ որբ տղաքս, կը յիշէք արդեօք այն անիծեալ սեւ
օրը, ուր յանկարծ երկինքն ու երկիր իրար անցան, սուրբ
չողաց, հուրը լափից, գնդակը շաշեց, տուներ, դպրոց-
ներ, ձեր մտքի կեանքին խանձարուքներ, եկեղեցներ
ահեղ ճարճատումներով այրեցան մոխիր դարձան, որնց
ծոցը ապաստանած ձեր եղբայրներէն, ձեր քոյրերէն

Քանի՞ քանիներ բոցակիզունցան ո՞ղջ ո՞ղջ , աղէխարչ
ու հոգեցունց վայնասուններով , ու դուք անցաք ա-
րիւնի ճապաղիքներու մէջէն , դիակներու մոխիրներու
վրայէն . . . :

Ու անկէ յետոյ՝ ինչ որ պատահեցաւ, ա՛խ, ո՞վ
կընայ խօսքալ ու գրչով պատմել. ես չեմ ուզեր հոս
մանրամասնել ու նկարագրել զայն, չեմ ուզեր վիրաւո-
րել ձեր մանկական փափուկ սիրու, չեմ ուզեր պղոռ-
րել ու լայնել ձեր աչուկները, որոնք արդէն շատ ու
շատ լացին:

Հայրիկնիդ տարին մարդասպանները ու ալ չլեռաց դարձաւ ան , մայրիկնիդ օրերով լացաւ , կոծեց ու ողբեր հիւսեց , թափախներու ու սե սուզերու մէջ մնաց , ու դուք օրերով ու ժամերով անօթի մնացիք , մերկ ու անպատճապար : Ու օրին մէկն ալ , խեղճ երախմաներս , դուք ձեզի գտաք տարբեր տունի մը մէջ , տարբեր արդոց քով , որոնք ձեր տղարարիկներն ու քոյրերն եղան , ինչպէս եղած էին ձեր վիճակակիցն ու բազգակիցը : Հո՞յ որբանոցներու մէջ՝ տեսաք անծանօթ մարդիկ ու կիւներ , որոնք ձեր հայրիկն ու մայրիկը ըլլակ փորձեցին , ու հիմա սակայն վարժուեցաք այլևս ագ ամէնտն : Որու քանոցը ձեր առննն եղաւ , ու ամբողջ հայ ազգը ձեր ծնողքը : Թէև անգութ ճակատագիրը՝ տարի ու ձորի գաւակներդ քովի բերաւ միեւնոյն յարկին տակ , ուր միասին պիտի ասպրիք , միասին պիտի զարդանաք մտքով ու պատվ , օր մըն ալ սակայն հասակ առած , արհեստ ու գիտութիւն սորված դուրս պիտի ելլէք տակէ երթալու համար արցունքու աչքերով ձեր ճամբուն նայով , ձեր կարօտավը միկով ու լացով դժբաղդ այրի մօրերնուգ քովիկը , ձեր հօրենական քանդուած ու

աւերտած տունն ու գիւղակը, զոր պիտի շնչէք չես-
ցընէք, պիտի սրբէք ձեր մօրկան արցունքը, պիտի միս-
թարէք անոր վիրաւոր ու արիւնոտած սիրած, նեցուկը
ըլլալով անոնց խորտակուած կեանքին, որոնց վերջին
տա-
բաժանման ճայրական համբոյրին ու արցունքին տա-
քութիւնը կ'զգաւք դեռ ձեր մանկական այսերուն ու
ճակտին վրայ: Այս՝ պիտի մեծնաք ու յետոյ պիտի ըլ-
լաք մեր օսմ. հայրենիքին զինուորները՝ պաշտպանելու
համար այն երկիրը՝ ուր ձեր հայրերուն անմեղ արիւնը
թափուեցաւ և որ ողջակիզման գոհարանն եղաւ ձեզ
նման ու հասակակից բիւրտաւոր հայ մանկիկներուն:

Սիրելի որբ աղաքս, ձեր բաղդակիցներէն շատ քիչ
մաս մը կրցաւ ազգը պատսպարել որբանոցներու մէջ,
ու մաս մըն ալ օսմ. և օտար որբանոցներ առին իրենց
խնամածութեան տակ. դուք գձեզ կրնաք բաղդաւոր
համարել՝ քան այն որբերը որոնք գեռ հարիւրաւոր-
ներ են և կը մնան իրենց այրի մօրերնուն քով՝ կարօտ
հացի ու գգեստի, կարօտ ուսման ու ամէն հոգածու-
թեան. դուք ուղեմն գիտցէք օգտուկ առիթէն, ամէն
բանէ առաջ ուշադիր եղէք ձեզ աւանդուած դասերուն,
ձեզ ցոյց տրուած ու յարմար տեմուած արհեստին: Աշ-
խատեցէք գիշեր ցերեկ, ձեր մաքին մէջ դրէք որ ա-
պագային մեծ մարդ պիտի ըլլաք անպատճառ, ծառայելու
համար ազգին ու երկրին: Դուք կը վերաբերիք այն հայ
ցեղին, որ իր ծոցէն առւեր է հայրենիքին կորովի, քաջ,
և ազնիւ ու պարտաճանաչ զաւակներ. ուշադիր եղէք
միշտ այն ամէն պատուէրներուն և խրասներուն որ Կը
արուին ձեզ՝ ձեր ուսուցիչներուն կողմանէ: Զանացէք
մաքուր նկարագիր մը շնորհ ձեր մանուկ կեանքին մէջ,
ստախօսութենէ միշտ զգուշացէք. ան՝ մարդոց կեանքն

ու բարոյականը աւրող, զինքը ստորնացնող գլխաւոր ու ամենամեծ մեղքն է. չարախօսութիւն, զրպարտութիւն մի՛ ընէք ձեր ընկերներուն մասին, այդ տեսուկ վար- մունքը՝ ձեզի ատելի պիտի ընէ՛ ոչ միայն ձեր հասակա- կիցներուն, այլ և ապագային մեծ չարախօսներ, զըր- պարտիչներ պիտի ճանչցուիք, և սակայն լաւ գիտնալու է.ք որ ստախօսները, զրպարտիչները մարդոց քով, ընտա- նիքներու մէջ ո՛չ վարկ ունին և ոչ պատիւ, և ո՛չ մէկ տեղ: Կեանքը, զոր դուք պիտի ապրիք առ որբանոցէն դուրս, շատ դժուար է. առանց մաքուր բարոյականի, որքան ալ ուսեալ ու բանգէտ ըլլաք, արժանիք ու պա- տիւ չպիտի կրնաք ունենալ ընկերութեան մէջ ու ընտա- նիքներու քով: Ուսում, արհեստ պէտք է, բայց բարի վարքը, պատիւը ալ աւելի: Ձեր հայ ցեղին տոհմիկ զգացումներով տոգորուեցէք. անով օծեցէք ձեր մա- նուկ սիրտն ու մատղազ հոգին: Ձեր որբ ըլլալը՝ երբէք թող չափացնէ, թող չլինաւեցնէ զձեզ, աշխարհի վրայ շատ մեծ մարդիկ որբութենէ և աղքատիկ ծնողք ա- ռաջ եկած են, ուսման, գիտութեան մէջ յառաջացած, արհեստ ուսած, վաճառական, բժիշկ, փաստաբան, ու- սուցիչներ եղած են, նոյն իսկ պետական բարձր գիրքեր գրաւած, ու առ ամէնուն ախտացեր են՝ միմիայն յարա- տե ու յամառ աշխատութեամբ, պարկեշտ վարքով ու մաքուր բարոյականով:

Գիտածած ըլլաք, տղաքս, ուսմունքը, գիտութենն
ու արհեստը և աստնյմով ձեռք բերուած դիրքը բան մը
չարժեր առանց բարոյականի ու պատիւի. չ^շք գիտեր
որ գիննեմոնները, ստախօսները, մարդոց քով ու պատ-
ուաւոր ընտանեաց մէջ տեղ չունին. անոնք որ իրենց
անբարոյ ու խարդախ ընթացքովը իրենց բոլոր բարյա-

կան ու մտաւորական յատկութիւնները ոսքի տակ առած ու ցեխոտած են, արժանի չեն մարդ. կոչուելու. ուրեմն ուսման և գիտութեան հետ լաւ բարոյական, մաքուր նկարագիր ունեցէք: Սիրեցէք հայ լեզուն, սիրեցէք Հայոց պատմութիւնը, կարդացէք զայն, ուր պիտի տեսնէք ձեր մեծ հայրերուն սխաները, ձեր հայ ցեղին մեծութիւններն ու պատիկութիւնները. անոնց վտանգի պահուն արփութիւնն ու քաջարտութիւնը, կամ վատասրտութիւնն ու վախկոսութիւնը, սորվեցէք մեր պատմութեան հետ՝ օտար ազգերու պատմութիւնն ալ, որպէս զի սորվիք խմանաք թէ՝ մարդիկ, ընտանիքներ ու ազգեր ինչպէս փճացեր են կամ ի՞նչպէս ազատագրուած:

Ձեզնից շատերը՝ օտար վարժարաններու մէջ, օտար
ձեռքերու տակն են, թէև դժբաղդ պարագաներու ու
արիւնու դէպքերու ժամանակ մարդասիրական զգացու-
մով մը առած են ձեզի իրենց խնամոց տակ, սակայն
ցաւալի է որ, կը մեծցնեն, կը դաստիարակեն զձեզ
այնպիսի մեթոսով մը, իբր թէ դուք Ամերիկացի, Գեր-
մանացի, Անգլիացի կամ Ֆրանսացի ընտանիքի մը զա-
ւակ եղած ըլլայիք: Զձեզ իբր որբ կը պահեն, կը դաս-
տիարակեն, բայց իբր հայ չեն մեծցներ, Հայ Լեզուէն,
Հայ Պատմութենէն ու Հայ Կեանքէն բան մը չեն սոր-
վեցներ ձեզի, նոյնիսկ շատ անգամ ճամբան չեն ցուց-
վեցներ այն նահատակ Հայ Նկեղեցիին՝ ուր դուք ձեր
անունն առիք, ուր հայ քահանան մկրտեց ու զրոշմեց
զձեզ, ուր ձեր պապերն ու մեծ մայրիկները աղօթեցին:
Աս օտար միախօնարները՝ այնպիսի աղպերու ներկայա-
ւատ միախօնարները: Զենք ուրանար թէ անոնք ձեզի
ւատքի ըմբռնութենքը: Զենք ուրանար թէ անոնք ձեզի

հաց ու զգեստ տուին ու կու տան, ուսման կաթը ջամբեցին ու կը ջամբեն, բայց միւս կողմանէ լաւ դիմաւլու են որ, դուք Հայու զաւակներ էք, այնպիսի ազնիւցեղի մը դժբաղութեան աւանդները, որ իր հաւատքով, իր տառապանքի առկունութեամբը պատմութեան մէջ փայլուն էջեր ունի եւ ունեցաւ: Աթէ կրօնքը խղճի խնդիր է, ուրեմն պէտք է անի ազատ ըլլայ, դեռ դուք ոչ կրօնքէն և ոչ ալ եկեղեցիներու վարդապետութիւններէն բան մը կը հասկնաք, բայց երբու մեծնաք, ազատ էք կրօնական ու հաւատքի համոզման խնդիրներուն մէջ, հիմա սակայն պէտք է որ իրը հայ ձեր լսդուին, ձեր կրօնքին ու պատմութեան մասին ձեզի աեղեկութիւններ ու ծանօթութիւններ արուին: Որբ տղաքս, լաւ գիտցէք որ, օտարները խորդ մայրերու կը նաւնին, ձեր բուն մայրը Հայ Աղքն է, Հայ Յեղն ու Հայ Եկեղեցին:

Ձեզի վերը ըսած էի որ, որբ ըլլալնուդ համար մի՛ վհատիք, մի՛ յուսահամիք, ու մի՛ կարծէք թէ բարդին անժառանգները՝ բնութեան ու Աստուծոյ բարիքներէն ալ անժառանգ ու անմասն կը միան. ոչ երբէք, անոնք շատ անգամ բարդաւոր ու երջանիկ եղած են քան անոնք որ երջանկութեան ու բազդաւորութեան մէջ ծնան, կամ իրենց հայրը շաւամ ու կալուածներ ձգեր էր:

Ես ծանչցեր եմ այնպիսի մարդիկ, որոնք թէեւ խոնարհ դասակարգի տղաք եղած են, որբ կամ աղքատիկ, բայց յետոյ նշանաւոր եղած են ուսմամբ և ինքնօգնութեամբ: Մեր նշանաւոր ուստուցչապետ Ուէթէոս Էֆէնտի Պէրպէրեան՝ որբ աղայ մը եղած է. ինքը պատմած էր ինծի օր մը թէ՝ «մայրս ձեռական աշխատութիւնով կը հոգաք մեր օրապահիկը. երբ օր մը երեւ-

կոյին վարժարանէն տուն վերադարձայ, տեսայ որ մայրս գուլպաներս առած իրարու կը կարկաէ ու անոնց ծակծըկուած կրունկները կը հիւսէ, բայց միւս կողմանէ լոին կերպով կ'արտասուէր, ու իր արցունքին կաթիլները կ'իշնային ու կը թրջէին հինցած գուլպաներս. մօրս առ արցունքները խորապէս յուղեցին զիս. գացի գրկեցի մայրիկս ու իմ արցունքներն ալ իրենին խառներով ըսի, մա՛յր, մի՛ լար, տարի մըն ալ համբերէ ու սպասէ. ես նուպար-Շահնազարեան վարժարանը պիտի աւարտեմ, գասատու պիտի ըլլամ, ամսական պիտի առնեմ, այն ատեն բանի մը կարօտ չենք ըլլար. նոր կօշիկներ ու գուլպաներ կ'ունենամ ու քեզի ալ պիտի օգնեմ ու դու այլեւս չպիտի լսս: Եւ արդարեւ տարի մը վերջը շընաւարա եղայ, և օգնական ուստուցիչ եղայ պզտիկ կարգերու, ու երբ առաջն ամսականս առի, վագեցի գացի տուն մայրիկս, ու անոր ափերուն մէջ գրի առած ամսականս, ու ըսի, ա՛ռ մայրիկ աս զրամները, ու ասկէ վերջը կարօտ չպիտի մնանք»: Պէրպէրեան էֆէնտի ասի աս կեանքի պատկերն ու պատմութիւնը շատ գեղեցիկ օրինակ ու գրգիռ մը կրնայ ըլլալ ամէն անոնց որ, որբ են կամ աղքատիկ ծնողաց զաւակ: Ու արդարեւ Պէրպէրեանը հետզնեաէ յառաջացաւ, սորվեցներով սորվեցաւ, համբաւ ու անուն վաստկեցաւ, եղաւ Հայուն մեծ գրադէաը. մեծ դսմափարակը որուն Հշամեայ յուրեկանին՝ Ամենայն Հայոց հանդուցեալ Հայրապեան իրիմեան Հայրիկ ՈՒՍՈՒՑԱԿԱՑ տիւզոսը առւաւ անոր: Ան շարտնակ ՅՈ ասրիկ մօտ դսմափարակն ու աստուցիչը եղաւ հայ սերունդին. իր գիշերօթիկ վարժարանը Սկիւր պատմած էր ինծի օր մը թէ՝ «մայրս ձեռական աշխատութիւնով կը յաւերժացնէ, ու իր հասուցած գաւակներն

ալ Օննիկն ու Շահանը՝ այսօր կը չարունակեն իրենց
մեծանուն հօր կրթական գործը:

Տեսէ՞ք, որբ տղաքս, որբ Պէրպէրեանը ի՞նչ էր ու
ի՞նչ եղաւ, ու ո՞րքան ծառայութիւն ըրաւ իր աղքին
ու մատենագրութեան: Ան ո՞չ միայն իր մօրը արցունքը
սրբեց ու նեցուկն եղաւ անոր, այլեւ շատ մը աղքատիկ
աղոց ու որբերու պաշտպանը: Ան Աղդին զաւակները
կրթեց, ու այսօր անոնք լաւագոյն դիրքեր են գրաւած
հրապարակի վրայ: Շատ տեսնուած է այս երեւոյթը.
օտար աղգերու մէջ ալ, որբ ու չքաւոր ծնողաց զաւակ-
ներ՝ իրենց յամառ ու յարատեւ աշխատութեամբ ո՞չ
միայն իրենց ընտանեաց ու աղդին, այլեւ ծառայած են
ամբողջ մարդկութեան:

Պանդիստութեան, կարօսի, ցաւի ու զրկումի տո-
կալ ու համբերել զիտցէք, արդէն զուք ու բոլոր Հա-
յու զաւակները՝ ցաւի ու զրկումի ծնունդներն եղած
էք աս զուլումի երկրին մէջ. ձեր մայրերը անով յլա-
ցեր, անով ծներ ու անով են մեծցուցեր են զծել. զուք
հին Սպարտացւոց զաւակներուն պէս մեծցէք. չար մի՛
ըլլաք՝ չարքաչ եղէք. թոյլ մի՛ ըլլաք՝ ժիր եղէք. պատ-
րաստուցէք ապագալին համար սրտով, մաքով ու
զարգացումով: Վախկոս մի՛ ըլլաք, ատի մեր ցեղին
բռնապետական շրջանին՝ ամէնէն գէշ ախտն եղաւ. ձեր
իրաւունքը, ձեր արդար գասը պաշտպանելու համար
անձնուէր ու քաջասիրտ եղէք. բայց ձեր պարտքն ալ
կատարելու համար՝ եռանդուն ու փութաջան:

Ձեր դպրոցական կեանքի լնթացքին մէջ սս երեք
կանոնը լաւ ըմբանեցէք ու կատարեցէք. 1. Լաւ կերկի.
2. Լաւ գրօսակի լրիկ. 3. Լաւ աշխատեցի: Աս կանոնա-
ւոր ընթացքը ձեզի մարմով առողջ ու մաքով զօրա-

ւոր պիտի ընէ: Թէեւ այս կարգի հրահանգները կը
արուին ձեր դաստիարակներու, ձեր ուսուցիչներու կող-
մանէ, բայց փափաքեցայ որ ես ալ յիշեմ հոս ձեզի իբր
ձեր հայրը հոգեւոր: Դուք զիս կը ճանչնաք մեծ մասամբ
Հաճնէն, Աստանայէն, Տէօրթ-Եօլէն, Հասան Պէյլիէն ու
Խաւոնցի գերմանական որբանոցէն, ուր տեսած, խօսած
ու քաջալերած եմ զձեզ, մանաւանդ. Հաճնոյ մէջ իբր
Առաջնորդ գանուած ժամանակս՝ միշտ ձեզի հետ եղած
եմ, զձեզ որբանոց հաւաքելէս մինչեւ անկէ մեկնման ու
բաժանման օրս: Ահա այս անգամ այն գրովս ալ միշտ
ձեր մօտիկն եղած պիտի ըլլամ, ու որքան հետացած ըլ-
լամ ձեզմէ, սակայն այնքան կը մօտիկնամ ձեզի սըր-
տովս ու զգացումովս. միշտ կը խորհիմ ձեր վրայ իբր
ձեր հոգեւոր հայրը. միշտ կ'ալօթեմ ձեզ համար, որ
մեծանաք, զարգանաք ու յաջորդէք ձեր հայրիկներուն:

Որբ տղաքս, անջուշ չպիտի մառնաք ձեր սիրելի
հայրենիքը, ուր որ ալ գանուիք, ուր որ ալ նետած ըլ-
լայ ձեզի ճակատագրին մրրիկը: Մի՛, մի՛ մոռնաք ձեր
գիւղերն ու քաղաքը, որքան ալ անոնք քարուքանդ
եղած ըլլան. մի՛ մոռնաք այն տնակը, ուր ծնած էք,
ուր լոյս աշխարհ է բերեր զձեզ ձեր մայրիկը, ուր ձեր
որբանն ու խանձարուըն է կապեր ու իր մայրական
խանդակաթ սիրոյ նէննիներով քնացուցեր է զձեզ: Այս
հայրենիքի, այս մայրական զգացումը ամէնէն գեղեցիկ,
ամէնէն վսիմ զգացումն է: Մեր հայրենիքն ալ մեր
մայրն է. մենք անոր օդն ենք չնչեր, անոր ջրերն ենք
խմեր, ան սնուցեր, ան կեանք ու կենդանութիւն
խմեր, ան սնուցեր, ան կեանք ու կենդանութիւն
է մեզի: Երեք բան թող ձեր կեանքին, ձեր հո-
տուեր է մեզի: Երեք բան թող ձեր կեանքին, ձեր հո-

վրայ հիմնուած են բոլոր մարդոց հաւատաքը, համոզումը, սէրն ու բաղձանքները։ Հաւատաքը՝ կը կապէ մարդը իր Սրարչին հետ. անձնուիրութեան զգացումը հայրենին հողին հետ. մայրական սրբազնն սէրը՝ ծնողաց հետ. ու աս երեք հոգօր ու անխոգելի կապերը, ո՛չ երկնքի ուժերը և ոչ ալ երկրի բանականերուն սուրն ու հուրը կրնան խորտակել, աս երեքն ալ՝ իրենց ախոյշեանները, քաջամարտիկ զինուորները, անյաղթելի բանակները, արիւնանաներկ նահատակները ունեցած են բիւրիցս բիւր ու պիտի ունենան յաւէտ։

Արդ՝ ձեր պապենական հաւատաքին վրայ պինդ ու ամուր կեցէք. սիրեցէք ձեր հայրենիքը, ձեր ծնողքը։ Զէ՞ք տեսած տարագնաց թռչուններու խումբերը, մանաւանդ ծիծեռնակները, որոնք ամէն տարի կը վերադառնան իրենց նախկին բոյնը. եթէ զայն քանդուած ալ գանեն, դարձեալ կ'աշխատին վերաշնել ու չբաժնուի անկէ, ուսկից իրենց կեանքն ու դոյութիւնը սկիզբն էր առած։

Այս զգացումը ալ աւելի զօրաւոր է բանական մարդուն մէջ ու գիտակցաբար։ Ֆրանսացի տղու մը կը հարցնեն թէ, ո՛ր երկիրը գեղեցիկ է. «Ֆրանսան կ'ըսէ ան, իսկ ֆրանսացի տուներուն մէջ, կ'ըսէ, այս ինչ թիւ փողոցը տուն մը կայ, անի սակայն ամէնէն գեղեցիկն է, ամէնէն անոյշը, վասն զի ես հոն ծնած եմ»։ Ու դուք սիրելի տղաքս, նոյն անոյշ զգացումը, նոյն վառ սէրը ունեցէք ձեր հայրենիքին ու հայրենի տան ու օջախին նկատմամբ։ Երբ ուսումունք ու արհեստ սորվիք, ստար կամ հեռաւոր երկիրներ մի՛ մնաք. վերադարձէք հոն, ուր ձեր հայրերուն, ձեր եղբայրներուն ջախջախուած արիւնուտ ոսկորները կը հանգչին։ Ախ, ո՛վ իմ որբ

աղաքս, չա՛տ նուիրական, շատ սրբազնն է ձեր հայրենիքը, Հայաստան ու Կիլիկեան աշխարհը՝ ուր ձեր պապերն են ապրեր, ձեր հայ ցեղն է տառապեր, արիւն արցունիք է թափեր։ Ես հաւատաք ունիմ որ մեր հայրենիքին, մեր ցեղին ճակատագիրը պիտի փոխուի. օսմ. սահմանաղբական կառավարութիւնը՝ հաւասարութիւնը, արդարութիւնը պիտի գործադրէ, ու թերեւս գուք, որը տղաքս, մեծնաք ու ապագային տեսնաք այն ամէն երջանիկ ու աղատ օրերը, որ քաղաքակիրթ ու զարգացած աղգերու կեանքին էական պահանջն է։ Այս, ես վստահ եմ որ, պատուոյ, ինչքի ու կեանքի ապահովութիւնը վերջապէս պիտի վայելէ մեր գժբարդ հայ ժողովուրդը։ Բոնութիւնը, մոկեռանդութիւնը չկրնար կանգուն պահել կառավարութիւնը. դուք լաւ համոզուած եղէք որ ապագան՝ շնորհ, չենցնող ցեղինն է. աւազակները, բանաւորները, կործանող ու քանուող ցեղերը՝ արժանի չեն ազգ ու մարդ կոչուելու ու անոնք չեն կրնար ապագայ ունենալ։

Այդ որբանոցներու յարկին տակ, կեանքերնիդ զուարթ ու չեն թող ըլլայ. մի՛ սիրեք մելամաղձոտ կեանքը. միշտ զուարթ, միշտ ուրախ եղէք, սիրեցէք երգը, երգեցէք ձեր զրօսանքի ժամերուն՝ ձեր սարերուն, ձեր լեռներուն երգերը. երգը ամենամեծ աղցեցութիւնը, ամենին լաւ տպաւորութիւնը կը գործէ մեր հոգիներուն ու մեր զգացումներուն վրայ, ան՝ վառ ու կենդանի կը պահէ հայրենիքի սէրը, վիշաք, տառապանքը մեր մտքին ու սրտին մէջ։ Դուք մի՛ մունաք, երգեցէք Սիսուանայ պլպուլին երգը, Սասունի և Զէլիթունի աղատ սարերուն տաղերը, օսմ. սահմանաղբութեան աղատութիւնը, որ թէեւ չեղաւ աղատութիւնը կատարեալ բոլոր աղցերու։

Ուր ալ որ գտնուիք, մի՛ մոռնաք ամէն կիրակի երթալ Հայոց եկեղեցին. խօսքս ձեր մէջէն անոնց համար է, որոնք ծատը հաստատութեանց մէջ են: Առանց մողեռանդ ըլլալու, եղէք լուսամիտ Հայու զաւակներ, սիրեցէք Հայու եկեղեցին. անի մեր հայ ցեղին գոյութեան տապանակը եղած է, ու զմեզ ազատեր է արիւնի ու արցունքի ծովերու մրրկստ ու կատաղի ալիքներէն: Ամէնէն աղատ, ամէնէն լայնախոն եկեղեցին Հայոց եկեղեցին եղած է, գուք որբ աղաքս, աղ եկեղեցին հարադատ զաւակներն էք, մի՛ մոռնաք զայն, երես մի՛ դարձնէք անկէ, գացէք հոն՝ աղօթեցէք ձեր անրիծ ու անմեղ հոգիի բովանդակ ուժովը. աղօթեցէք ձեր պապերուն Աստածոյն, որպէս զի այլեւս վերջ տայ Հայու տառապանքին, որպէս զի իր Աստուածութեան վայեկուչ մեծութենէն, իր կարողութենէն սպասուած արդարութիւնը ի գործ դնէ սա անիրաւ աշխարհի վրայ: Սրտիս բովանդակ սիրովը կ'օրհնեմ զձեղ, Տէրը պահէ պահանէ զձեղ կեանքի ամէն անակնկալ փորձանքներէն, ու գուք ալ, աղաքս, գիտցէք փորձանքներու, տառապանքներու հանդէպ պատրաստ ու արի գանուեկու ամէն միջոցները, զորս բնութիւնը պարզեւած է նոյն խակ ամէն անրան անասուններուն ալ: Դարձեալ կը կրկնեմ ձեղի հայրական վերջին յորդորներս. արի եղէք, բարի եղէք, աշխատեցէք կատարելագործերու ուսմունքնիդ, արհեստնիդ, ու շուտ վերադարձէք ձեր դժբաղդ լացող այրի մայրերուն քով, ձեր պապենական տունն ու օջախը:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0413654

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

1. Կեանքը առանց հաւատքի, Ա., մաս ժողովրդական քարոզներու 10.—
2. Կեանքը առանց սիրոյ և յոյսի, Բ. մաս ժողովրդական քարոզներու (անտիպ)
3. Պատմ. Կաթողիկոսաց Հայոց Կիլիկիոյ »
4. Կիլիկեան Գաւառաբարբառ »
5. Վերջին Լեւոնի Ողբերգութիւնը »
6. Արիւնոտ ծրար »
7. Կարմիր ծովը »
8. Համնոյ պաշարումն ու ինքնապաշտպանութելը »
9. Կաթիլ մը չուր այրած սրտերու (տպուած)

ԳԻՆ 5 ԴԱՀԵԿԱՆ

Արդիւնքը սահմանուած է Կիլիկեան
Որբանոցներու

Կը գտնուի հեղինակին քով Հալէսլ
և Գրավաճառ Օնսիկ Գըլըճեանին գրատունը
Կ. Պոլիս, Զամայնըլար